

A KÁRPÁT-CSOPORT 1941. ÉVI UKRAJNAI TEVÉKENYSÉGE

Bevezetés

1. A Barbarossa-terv és hiányosságai

A hadjáratot, melynek célja a Szovjetunió európai területének elfoglalása volt, három hadseregcsoport volt hivatott kivitelezni, a három fő hadászati irányban. Témánk szempontjából legnagyobb jelentőséggel a Dél Hadseregcsoport bírt, amely von Rundstedt¹ tábornagy vezetése alatt, két irányból támadt a Szovjetunió ellen. Egyrészt Galíciából, Zsitomir–Kijev–Rosztov irányba, a Pripjatytól délre. Itt a 6. hadsereg vonult fel von Reichenau² tábornagy, a 17. hadsereg Stülpnagel³ gyalogsági tábornok, és az 1. német páncélos csoport von Kleist⁴ vezérezredes vezetése alatt. Másrészt Románia területéről a 11. német és a 3., 4. román hadseregek. Ez összesen 50 hadosztályt és 10 dandárt jelentett.⁵

A tervvel kapcsolatban azonban kételyek merültek fel a német katonai vezetésben, mivel Hitler 1940. december 18-án kiadott 21. számú utasítása a támadásban előrelátható szövetségesként csak a román és a finn haderő segítségével számolt.⁶ Magyarország keleti hadjáratban történő részvételéről egyelőre semmilyen értelemben nem esett szó. Rundstedt tábornagy jelezte, hogy egy magyar területről indított támadás elmaradása esetén a 17. hadsereg déli szárnya és a Pruton átkelő román alakulatok közt túl nagy, mintegy 200 km-es hézag marad teljesen fedezetlen. Ez lehetőséget nyújtana a szovjet hadseregeknek, hogy éket verjen a két szövetséges haderő közé, ezen kívül pedig a hadműveletek céljainak elérését is kérdésessé teszi. Az erős, Lemberg-környéki szovjet csapatok bekerítése és felmorzsolása sikertelen lesz, ha a német 17. hadsereg jobb szárnya támogatás nélkül marad.⁷ A német szárazföldi erők vezetője, Halder⁸ vezérezredes is azt a javaslatot tette Hitlernek, hogy „[...] ha Magyarország maga nem is vesz részt a hadműveletben, úgy legalább a területén történő csapatszállításokkal egyet kellene értenie.”⁹ Ennek ellenére a Barbarossa-tervnek a további variánsai sem számoltak Magyarország

¹ Gerd von Rundstedt (Aschers-Leben, 1875. XII. 12 – Hannover, 1953. II. 24.); tábornagy, 1941. VI. 6 – 1941. XII. 1-jéig a Dél Hadseregcsoport parancsnoka.

² Walter von Reichenau (Karlsruhe, 1884. X. 8 – Lipcse, 1942. I. 17.); tábornagy, 1939. X. 20 – 1941. XII. 1-jéig a német 6. hadsereg parancsnoka.

³ Carl-Heinrich von Stülpnagel (Berlin, 1886. I. 2 – Berlin, 1942. VII. 10.); gyalogsági tábornok, 1941. II. 15 – 1941. XI. 25-ig a német 17. hadsereg parancsnoka.

⁴ Ewald von Kleist (Braunfels, 1881. VIII. 8 – Vlagyimir, 1954. X. 16.); vezérezredes, 1941. X. 5 – 1942. IX. 10-ig a német 1. páncélos hadsereg parancsnoka.

⁵ Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg. 4. (Szerk. Boog, Horst.) Stuttgart, 1983. 474. o.

⁶ Hitlers Weisungen für die Kriegsführung 1939–1945. (Szerk. Walther Hubatsch.) München, 1965. 98–99. o.

⁷ Uhlig, Heinrich: Das Einwirken Hitlers auf Planung und Führung des Ostfeldzuges. In: Vollmacht des Gewissens II. 1965. Frankfurt am Main, Berlin. 214. o. idézi Szabó Péter: A Magyar honvédség részvétele a Szovjetunió elleni hadműveletekben 1941. június-november. *Új Honvédségi Szemle*, 1991. 10. sz. 16. o.

⁸ Franz Halder (Würzburg, 1884. VI. 30 – Aschau, 1972. IV. 2.); vezérezredes, 1939. IX. 1 – 1942. IX. 24-ig a német szárazföldi haderő főparancsnoka.

⁹ Idézi Szakály Sándor: „...Magyarország és a Szovjet-Unió között a hadiállapot beállott.”, in: *Uő: Volt-e alternatíva?* Budapest, 1999. 61. o.

részvételével.¹⁰ A gyakorlati kivitelezés várható nehézségei azonban arra ösztökélték a német hadvezetést, hogy megkeressék az összeköttetést a magyar vezérkarral. Az is egyértelmű volt a németek számára, hogy a magyar haderő csak megfelelő modernizálás után lesz alkalmas bármilyen segítségre. A dilemmát Paulus¹¹ így látta: „Így felvetődött Hitler és az OKW¹² részére az a probléma, miként bírják rá Magyarországot hadseregének modernizálására, és a Szovjetunió elleni hadjárat előkészítésére anélkül, hogy ez az utóbbi szándék Magyarország előtt túl korán lelepleződjék.”¹³

2. A szovjet védelem és a német támadás a magyar hadbalépésig

A határmenti német katonai tevékenység megerősödésére reagálva a szovjet katonai vezetés is mozgásba lendült, felkészülve az aktív és a passzív ellenállásra egyaránt.

1941. március 19-én a Szovjet Fegyveres Erők Vezérkarának Hadműveleti Csoportfőnöksége egy Németország elleni preventív támadás tervét terjesztette fel Sztálinhoz. A terv ismertette a németek részéről várható fő csapásirányokat, felmérte a várhatóan bevetésre kerülő német és szövetséges erőket, és vázolta a Különleges Katonai Körzetek csapattesteinek támadó és védő feladatait.¹⁴ Ezt a támadási tervet azonban a legfelsőbb vezetés végül nem hagyta jóvá.

A védelem mélyítését és a tartalékképzést április-májusban kezdték el megszervezni és végrehajtani. A védelmi főlépcsők mögött, tartalékként, újabb három gépesített és több lövészhadtestet állítottak fel.¹⁵ További erősítésként a Távol-Keletről újabb egységeket, sőt egész hadseregeket dobtak át az európai területekre.¹⁶ Ezt az 1941. április 13-án aláírt szovjet–japán semlegességi egyezmény tette lehetővé.

Magyar szempontból a német Dél Hadseregcsoport és a vele szemben álló szovjet erők voltak lényegesek. A Dél Hadseregcsoport Galíciából támadó részeivel és a magyar határral szemben a Kijevi Különleges Katonai Körzet csapatai látták el a védelmet, mintegy 940 km hosszúságban, Kirponosz¹⁷ vezérezredes parancsnoksága alatt. Itt négy hadsereg állt a határvédelemben, északról délre: az 5., 6., 26. és a 12. hadseregek a Pripjatytól Lipkaniig.¹⁸ A magyar szakaszon a 12. hadsereg Boriszlavtól Kamenyec-Podolszkiig helyezkedett el, parancsnoka Ponyegyelin¹⁹ vezérőrnagy volt. Ez a hadsereg

¹⁰ Idézi *Szakály Sándor*: Volt-e alternatíva? Budapest, 1999. 61. o.

¹¹ Friedrich Paulus (Breitenau-Gerschagen, 1890. IX. 23 – Drezda, 1957. II. 1.); altábornagy, 1940. V. 30 – 1942. I. 1-jéig a német szárazföldi erők főszállásmestere.

¹² OKW: Oberkommando der Wehrmacht, a német véderő főparancsnoksága.

¹³ Paulus, Friedrich: Ich stehe hierauf Befehl. Frankfurt am Main, 1960. 129. o.

¹⁴ *Danyilov, Valerij*: Hat der Generalstab der Roten Armee einen Präventivschlag gegen Deutschland vorbereitet? ÖMZ 1993/1. (Idézi *Lengyel Ferenc*: A Kárpát-csoport hadművelete 1941. június 28. – július 8. Budapest, é. n. 23–34. o.) – A németekkel szövetséges államoknál ekkor még csak a román hadsereg jobbszárnya elleni támadással számoltak.

¹⁵ A második világháború története 1939–1945. (Főszerk. *Andronyikov, N. G.*) 4. k. Budapest, 1977. (A továbbiakban: MVT 1939–1945/4.) 61. o.

¹⁶ *Bagramjan, Ivan Hrisztoforovics*: Így kezdődött a háború. Budapest, 1973. 63. o.

¹⁷ Mihail Petrovics Kirponosz (Vertijevka, 1892. I. 21 – Kijev, 1941. IX. 20.): vezérezredes, 1941. II-tól a Kijevi Különleges Katonai Körzet parancsnoka, 1941. VI. 26-tól a Délnyugati Front parancsnoka. (A Kijevből való visszavonulás során vesztette életét.)

¹⁸ MVT 1939–1945/4. 31. o.

¹⁹ Pavel Grigorjevics Ponyegyelin (Parnikovo, 1893. (?) – (?), 1950. VIII. 25.) vezérőrnagy, a Frunze Katonai Akadémia Harcászati Tanszékének vezetője, majd 1941. III-tól a 12. hadsereg parancsnoka. – 1941. VIII. 27-én esett fogságba az umanyi katlanban.

az 1941-es „KOVO-41” hadműveleti terv szerint 5 lövész-, egy hegyilövész-, egy motorizált lövész, két páncélos- és két vadászpilóta-hadosztályból, valamint a kamenyepodolszki erődkörzet csapataiból állt.²⁰

A június 22-i német támadást követően, a „KOVO-41” jelű hadműveleti terv életbélépésével a Kijevi Különleges Katonai Körzet a Délnyugati Front elnevezést kapta. (A támadás rövid ismertetését a német Dél Hadseregcsoport és a szovjet Délnyugati Front közti ütközetekre korlátozzuk, mivel a magyar részvétel szempontjából ennek volt jelentősége.) A Front csapatai a határtól 5-40 km-es sávban helyezkedtek el, az igazán ütőképes gépesített hadosztályok azonban csak hátrébb, mintegy 40-120 km-re állomásoztak.²¹ A Dél Hadseregcsoport fő csapásának iránya a szovjet 5. és 6. hadsereg találkozási pontjánál volt, Luck és Dubno térségében, Zsitomir és Kijev irányában. Itt, Vlodavától Krisztinopolig, a német 6. hadsereg és az 1. páncélos csoport bontakozott szét támadáshoz, amelyek az első hadműveleti napon a teljes arcvonalon 4-5 km mélységben jutottak előre.²² A levegőből a 4. légiflotta légiflotta támogatott, Löhr²³ vezérezredes vezetésével.

Akárcsak itt, az arcvonalon máshol is, a meginduló német csapatok a határőr őrsöket és a határmenti megerősített körleteket gyorsan bekerítették és túlhaladták. Június 26-ra a Sztiren átkelt német csapatok Dubnót elfoglalva előretörték Osztrog felé, és a szovjet 5. és 6. hadsereg csatlakozásába beékelődve szárnyaik mögé kanyarodtak. Ennek elhárítására az említett szovjet hadseregek, számolva a magyar határ biztosságával, általános ellentámadással válaszoltak, melyet Brodi, Rovnó és Vlagyimir-Volinszk irányában hajtottak végre június 23–29. között.²⁴ A támadás célja Lublin körzetének elfoglalása volt. Az ellenlökéssel a német előretörést megállítani ugyan nem tudták, de óriási veszteségek árán sikerült azt némiképpen lefékezni.²⁵

A szovjet művelet kudarcát az magyarázza, hogy a hátországból távolról felzárkózó második lépcső csapatai sok esetben 200-400 km-es menetből voltak kénytelenek találkozoharcba bocsátkozni. Ez nem tette lehetővé az ellentámadáshoz való felfejlődést, kiváltképp, hogy a hadtestek a szervezett irányítást nélkülözték, így ez a védelem hatékonyságának csökkenését, valamint a szovjet egységek felmorzsolódását eredményezte. Ezen kívül az esőtől sáros országúton nehezen felvonuló alakulatok igen jó célpontot biztosítottak a Luftwaffénak.²⁶ Annyit azonban sikerült elérni, hogy időt nyertek a csapatok visszavonásához, és Brodi–Dubno körzetében hátráltatták a kijevi irányú német előretörést, valamint átcsoportosításra kényszerítették a német 6. hadsereg erőit.

A német 17. hadsereg Stülpnagel gyalogsági tábornok vezetése alatt a szovjet 6. hadsereggel szemben Tomasovtól Przemyszlíg szétbontakozva támadott Rava-Ruszkáján és Lembergen keresztül, Przemyslnél érintve a szovjet 26. hadsereg északi szárnyát.²⁷ A rava ruszkajai és a przemysli megerősített körletek csatlakozási pontján áttörve sikerült

²⁰ Konyec globalnoj lizs: Kogda Kijev jese nye bombili. *Vojenno Isztoricsesz-kij Zsurnal*, 1996/4. 5. o.

²¹ A második világháború 1939–1945. I. k. Budapest, 1963. (A továbbiakban: MV/I.) 231. o.

²² Die geheimen Tagesberichte der deutschen Wehrmachtführung im Zweiten Weltkrieg 1939–1945. 3. k. (Szerk. *Mehner, Kurt*) Osnabrück, 1992. (A továbbiakban: Tagesberichte) 150. o.

²³ Alexander Löhr (Turnu-Severin, 1885. V. 20 – Belgrád, 1947. II. 26.): vezérezredes 1939. IV. 1 – 1942. VII. 3-ig a német 4. légiflotta parancsnoka.

²⁴ A támadási parancsot lásd Der deutsche Angriff auf die Sowjetunion. (Szerk. *Ueberschär, Gerd R. – Bezemenskij, Lev A.*) Darmstadt, 1998. 216. o.

²⁵ A nagy honvédő háború története 1941–1945. 2. k. Budapest, 1964. (A továbbiakban: NHHT/2.) 27–28. o. és Tagesberichte, 155–157. o.

²⁶ *Moszkalenko, K. Sz.*: A délnyugati irányban. I. k. Budapest, 1982. 42. o.

²⁷ *Bagramjan*: i. m. 99. o.

is június 24-re mintegy 40 km szélességben betörni a szovjet állások mögé. A legtovább kitarító przemysli szovjet helyőrség 29-én vonult vissza.²⁸

A Románia területén gyülekező német 11. és a 3., 4. román hadseregek csak július 1-jén indultak meg a szembenálló Déli Front 9. és 18. szovjet hadseregei ellen. Ez utóbbi hadsereget a magyar–szovjet határt védő 12. szovjet hadsereg kötelékéből június 24-én kiemelt hadtestekből hozták létre.²⁹

A német támadásról összességében elmondható, hogy a Dél Hadseregcsoporthoz erői összevetve az Észak és Közép Hadseregcsopottal kevésbé lendületesen haladtak előre, a támadás nem érte el a kívánt mélységet. Ennek egyik oka az volt, hogy a szovjet csoportosítás a Délnyugati Fronton volt a legerősebb, a másik pedig az, hogy a nem teljes szélességben megtámadott 26., és a magyar határt biztosító, harcokat egyelőre egyáltalán nem folytató 12. hadsereg le nem kötött erői lehetőséget adtak a szovjet seregtestek átcsoportosítására.

Itt ütött vissza a német haditerv korábban említett hiányossága, hiszen a szovjet 5. és 6. hadseregek ellentámadására a parancsot a magyar határban bízva adta ki a szovjet hadvezetés.³⁰

Ezért lett volna szüksége a német hadvezetésnek arra, hogy a Délnyugati Front erői ugyanúgy teljes hosszon le legyenek kötve, ahogyan ez az arcvonal Közép- és Dél Hadseregcsoporthoz eső szakaszain történt.

Magyarország hadbalépése a Szovjetunió ellen

1. Az „O” határvédelem és a résztvevő csapatok szervezete

A magyar katonai eseményekre rátérve, időben egy kissé visszalépünk a német támadás megindulásának magyar vonatkozásaiig. A szovjet–magyar határ védelmének szilárdsága a Rundstedt által is feltételezett szovjet válaszcsoportok lehetősége miatt a német tervek sikerének minimálfeltétele volt. Ennek érdekében a német és magyar katonai vezetés egyeztetette teendőit, bár a politikusok vonakodása miatt gyakorlati lépésekre egyelőre nem gondolhattak.

1941. május 28-án a magyar vezérkarhoz kihelyezett német összekötő Kurt Himer³¹ vezérőrnagy és Sáska Elemér³² alezredes – a vezérkari főnökség I. osztályának³³ vezetője – tárgyaltak a várható teendőkről és a magyar hadsereg mozgósítási idejéről. Ennek eredményeképpen mutatta be június 14-én Sáska az aktív védelmi tervet Himernek.³⁴ A magyar határvédelem a magyar–német–szovjet határtól a magyar–szovjet–román hatá-

²⁸ Zsukov, G. K.: Emlékek, gondolatok. Budapest. 1970. 194. o.

²⁹ Bagramjan: i. m. 136. o.

³⁰ Lásd a 21. jegyzetet.

³¹ Kurt Himer (Cottbus, 1888. XII. 21 – Szimferopol, 1942. IV. 4.): vezérőrnagy, 1941. III – 1941. VIII. 18-ig a német szárazföldi véderő magyar vezérkarhoz kihelyezett összekötő tisztje.

³² Sáska Elemér (Kassa, 1898. XI. 20 – Stuttgart, 1985. III. 31.): 1939. XI. 1-jétől alezredes, 1941. II. 1 – 1942. V. 1-ig a Vkf. I. osztály vezetője.

³³ A magyar királyi Honvéd Vezérkar I. osztályának feladata a honvédség háborús felkészítése és a hadműveleti ügyek irányítása volt.

³⁴ A magyar királyi Honvéd Fővezérseghoz beosztott német tábornok hadinaplója. (Közli Kun József.) in: *Uő: A német hadvezetés magyarországi politikájához 1941. március–július. Századok, 1965/6. 26. o.*

rig terjedt, 1000 méter feletti, nehezen járható terpen. A határzár a nehéz terep miatt viszonylag kis mélységben kiépített tábori erődítésekkel állt, század és zászlóalj erősségű támpontokkal megerősítve. Maga a határzár aktivizálása aknamezők telepítését, műszaki rombolásokat, forgalomlezárást jelentett, mely intézkedések célja az esetleges ellenséges betörés megállítására, hátráltatására volt. A teljes kiépítéshez nélkülözhetetlen műszaki anyagokat, a szükséges élelmet és lőszerrel a határt biztosító dandárok elhelyezési körletében halmozták fel. Az „O”, vagyis „oros” határvédelem aktivizálására és a védelmi harc vezetésére a VIII. hadtest parancsnoka, Szombathelyi Ferenc³⁵ altábornagy lett kijelölve.³⁶

A határ mellett települt 8. határ vadász dandár és 1. hegyidandár már 1941. április 11-től állandó, hézag nélküli megfigyelő szolgálatot látott el. Az előbbi dandár a magyar–német–szovjet határtól a Viskovi-hágóig, az utóbbi pedig a hágótól a magyar–szovjet–román határig felügyelte a magyar védelmi vonalakat. Megfigyeléseik szerint a szovjetek fokozott határbiztosítást vezettek be, mélységi erőkkel növelték a védelmet, de új magasabbegységeket nem hoztak közvetlenül a határsávba.³⁷

A határvédelemben részt vevő alakulatok, június 18-án 0 órától lettek mozgósítva. Ezek az alábbiak voltak:

- VIII. hadtestparancsnokság,
- 1. hegyidandár,
- 8. határ vadász dandár,
- hadtestközvetlen csapat- és vonalakulatok.³⁸

Összesen 210 tiszt és 11 500 fő legénység, 5300 ló, 820 országos jármű, és 300 gépjármű lett felvonultatva.³⁹

Ejtsünk szót a mozgósított alakulatokról, és szervezetükről:

A Kassai VIII. hadtest új felállítású volt, a Felvidék visszacsatolása után, 1939. január 23-án hozták létre.⁴⁰ Alárendeltségébe a nyíregyházi 22., a kassai 23., az ungvári 24. gyalogdandárok és az ugyanilyen számú nyíregyházi, kassai, munkácsi tüzérszázadok, a nagyszöllősi VIII. kerékpáros zászlóalj, az ungvári VIII. közelfelderítő század, valamint a szatmárnémeti és kassai vonat- és műszaki alakulatok tartoztak.⁴¹ A hadtestnek később a 8. határ vadász dandárt is alárendelték. A VIII. hadtest parancsnoksága 1941. június 21-én 0 órától Munkácsra tette át székhelyét.⁴² Mint említettük parancsnoka Szombathelyi Ferenc altábornagy volt.

A teljes nevén „magyar királyi kárpátaljai 1. honvéd hegyidandár” kereteit 1939. október 1-jére szervezték meg Ungvár központtal, a VIII. hadtestnek alárendelve. Közvetlen

³⁵ Szombathelyi Ferenc (Győr, 1887. V. 17 – Pétervárad 1946. XI. 5.); 1939. XI. 1-től altábornagy, 1939. I. 15 – 1941. VIII. 1-jéig a VIII. hadtest parancsnoka, mint ilyen, 1941. VI. 28 – 1941. VIII. 1-jéig a Kárpát-csoport parancsnoka, 1941. VIII. 1 – 1941. IX. 6-ig a megszállt szovjet területek katonai közigazgatási parancsnoka, 1941. IX. 6 – 1944. III. 19-ig a magyar királyi Honvéd Vezérkar főnöke.

³⁶ Lengyel: i. m. 16. o.

³⁷ Hadtörténelmi Levéltár Kárpát-csoport anyaga, I. fasc. A Kárpát-csoport megalakulása, hadműveletei, I/1. (A továbbiakban: HL Kp-csoport. I/1.) 55. o.

³⁸ A vonalakulatok a csapatok személy- és anyagutánpótlására felállított alakulatok voltak. Jellemző szállítóeszközük az ún. országos jármű, vagyis a fogatolt kocsi volt.

³⁹ HM 1942. eln. o. II. tétel 57897. Tájékoztató a Szovjet elleni hadműveletekkel kapcsolatos hadrendi és létszám változásokról. (A továbbiakban: Tájékoztató) I. o.

⁴⁰ Magyarország a második világháborúban. Lexikon. (Főszerk. Sipos Péter.) Budapest, 1997. (A továbbiakban: MMV) 152. hasáb.

⁴¹ A m. kir. honvédség békehadrendje 1940. in: Csima János: Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához, Budapest, 1961. 101. vázlat.

⁴² HL Kp-csoport. I/1. 56. o.

előzménye az 1939. július 25-én létrehozott hegyi gyakorló csoport volt, amit a megszervezendő dandár alapjaként állítottak fel.⁴³ A hegyidandár – és általában a hegyi felszereltségű alakulatok – létrehozását az indokolta, hogy területvisszacsatolásokkal az újra a magyar határon belülré került közép- és magashegységek védelméhez hegyi harcra felkészített és speciálisan felszerelt csapatokra volt szükség. A dandár parancsnoka Felkl Jenő⁴⁴ tábornok volt. Alárendeltségébe négy zászlóalj tartozott, az 1., 2., 3. és 4. hegyizászlóaljak, Perecsény, Szolyva, Rahó, Aknaszlatina békehelyőrségeken. Tüzérsége, az 1. hegyitüzérsztály-parancsnokság, Máramaroszigeten települt, útegeivel az említett helyőrségekben. Műszaki és vonatalakulatai Máramaroszigeten, gyorscsapatok (1. hegyidandár motorkerékpáros szakasz, 1. hegyidandár páncélgépkocsi szakasz, 1. hegyi huszárszázad) Kassán és Nagybányán voltak elhelyezve.⁴⁵ A részleges feltöltés után, a Kárpátokban eltöltött téli kihelyezést követően a dandárt hadiállományra 1941. április 10-én töltötték fel.⁴⁶ A mozgósítás során Körösmező területére csoportosultak.

A 8. határvadászdandár szintén új felállítású, hegyi felszereltségű egység volt. A dandárparancsnokságot Kárpátalja visszacsatolása után, 1939. április 5-től helyezték át Ungvárra, majd 1940. március 1-jétől Beregszászra.⁴⁷ Feladata a magashegyi határvédelem és határőrizet fenntartása volt. Parancsnokául Rakovszky György⁴⁸ tábornok lett kinevezve. Szervezetszerű csapatai a 2., 3., 10., 11., 25., 26., határvadász-zászlóaljak voltak, Felsővisó, Rahó, Ökörmező, Fenyvesvölgy, Vezérszállás és Nagyberzna békehelyőrségeken.⁴⁹ A mozgósítás során a dandárt Volócz, Toronya irányába tolták el.

A Szovjetunió elleni német támadásról értesülve, Szombathelyi altábornagy még 22-én parancsot adott az „O” védelmi terv végrehajtására, vagyis a szovjet határ lezárására. Ehhez a IX. hadtestparancsnokságtól megkapták a 22. és 23. határvadász-zászlóaljat is. A parancs értelmében a hadtest csapatai leállították a két ország közti vasúti, távíró és határforgalmat. Műszaki záratok telepítettek, és egyes közúti műtárgyakat robbantáshoz készítették elő.⁵⁰ 12 órától a VIII. hadtest területén lévő erők légvédelmi készséget láttak el.⁵¹

A határ túloldalán a szovjetek 22-én, a német támadással egyidőben megkezdték az ország belsejébe vezető utak műszaki zárását, az alagutakat, hidakat robbantásra készítették elő. A 8. határvadászdandár sávjában Uzsoknál a szovjetek megszállták az állásokat páncéltörő ágyúkkal, géppuskás gyalogsággal, illetve egy üteg tüzelőállásba ment. Erre a magyar határvadász alakulatok is elfoglalták a halogatott állásokat.⁵²

23-án a magyar határvadász erők megalakították erődszázadaikat, és megkezdődött a kiképzésük az új (zsákmányolt jugoszláv) páncéltörő ágyúkra. A határ túloldalán néhány

⁴³ *Illésfalvi Péter*: A hegyicsapatok megszervezése a magyar királyi honvédségnél 1939–1940-ben. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2000/4. 747. o.

⁴⁴ Felkl Jenő (1889. VII. 14., Sopron – ?, Pécs): altábornagy, 1940. VIII. 1-jétől tábornok, 1940. IX. 1 – 1941. X. 1-jéig az 1. hegyi-dandár parancsnoka.

⁴⁵ *Szabó Zoltán*: Hegyivadászok. H. n., é. n. 3. fejezet, 6. mell. (Tanulmány, HIM – Hadtörténelmi Könyvtár, 107.217 jelzetén.)

⁴⁶ *Lengyel*: i. m. 13–14. o.

⁴⁷ *Illésfalvi*: i. m. 764. o.

⁴⁸ Rakovszky György (Miskolc, 1892. X. 10 – Kisoroszi 1962. IV. 29.): 1941. V. 1-jétől tábornok, 1941. II. 2 – 1941. VIII. 1-jéig a 8. határvadászdandár parancsnoka.

⁴⁹ *Illésfalvi*: i. m. 757–767. o.

⁵⁰ HL Kp-csop. III/a. 31. o.

⁵¹ Tájékoztató 1. o.

⁵² Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, HL Mikrofilmtár B/243. doboz, 227/2319/1988. (A továbbiakban: Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz) 1. o.

szovjet zászlóalj ment állásba, illetve menetben voltak a határ felé, valamint kiűritették Chaszcovanyie községet és az oporeci laktanyát. A Tatár-hágón és a Kukul 1542 háromszögelési ponton levő szovjet őrség a zászlót bevonta.⁵³ Szlovákia hadbalépésével a keleti határnál rendkívül megerősödött a légi tevékenység. A magyar légteret szovjet repülők többször megsértették, főként a Vereckei- és a Tatár-hágó környékén. Egyes gépek azonban nemcsak átrepültek a határon, hanem több ízben géppuskatámadást hajtottak végre a magyar határvédelmi állások ellen.⁵⁴

Június 24-én általában nyugodt volt a határ, a szovjet járőrözés sűrűsödött. A szovjet csapatok a határtól 8-10 km-re levő védelmi vonalba húzódtak vissza. A szovjet védelmi vonal a magyar határral szemben három védőövből állt. Az első a határon húzódó tábori erődvonalt volt, a fő közlekedési irányokban kiserődökkel. A második vonalat Szkole, Dolina, Nadvorna és Gyeljatin⁵⁵ vonalában építették ki. A harmadik védőöv Sztrij, Sztanyiszlav, Kolomija területén épült ki.⁵⁶ A szovjet csapatok zöme hátrafelé mozgott, az ország belseje felé. Tüzérségük a nap folyamán belötte magát a Beszkid környékére. A túloldaltól harci zaj volt hallható, de ettől eltekintve a helyzet általában nyugodt volt.

A magyar 3. határvadász-zászlóalj 5. és 6. őrsénél a szovjet járőrök beszélgetést provokáltak a magyar határőrökkel. Ez igen feltűnő volt korábbi elzárkózó magatartásukhoz képest, feltehetőleg parancsot kaptak a hírszerzésre. Érdeklődtek, vannak-e a magyar oldalon német csapatok. A nemleges választ nem hitték el, valószínűleg Magyarországról is német támadást vártak.⁵⁷

25-én a határfigyelők jelentették, hogy a szovjetek megkezdték a rombolásokat. Beszkid vasútállomásnál a síneket a levegőbe röpítették, ezért Rakovszky tábornok parancsot adott az 1. hegyi zászlóaljnak a Beszkid alagút robbantás előtti elfoglalására való felkészülésre.⁵⁸ A szovjet oldalon tüzérségi bemérő járőr mérte be a határvonalat Uzsokkal szemben, csapataik visszafelé mozdítottak, a határvonalon csak gyengébb csapatrészek maradtak.⁵⁹ A szovjetek ekkor kezdték meg a tervszerű visszavonulást a magyar határról.

Szombathelyi 25-én utasította a magyar határvédelmi csapatokat, hogy fejezzék be a műszaki zárólétesítmények kiépítését, mivel láthatóvá vált, hogy a szovjet csapatok a német előretörés miatt még korlátozott célú támadást sem tudnak indítani a magyar határ ellen.

A szovjet szárazföldi csapatok visszavonulásával azonban nem csökkent a szovjet légitévékenység. Az első, áldozatokat is követelő fegyveres esemény a Rahó–Tiszaborkút útvonalon közlekedő gyorsvonat elleni alacsony támadás volt, melyet három vörös csillagos, egymotoros vadászgép – feltehetően I-16-os – hajtott végre, 1941. június 26-án 12⁴⁰-kor. A támadásnak egy halott és tizenkét sebesült áldozata lett.⁶⁰ Ezt követte a máig nem tisztázott felségjelű gépekkel 13⁰⁷-kor végrehajtott Kassa elleni bombatámadás, amit a légvédelmi figyelőőrsök a beázott telefonvonalak miatt előre jelezni és a légvédelmi

⁵³ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 227/2319/1988. 4–5. o.

⁵⁴ HL Kp-csop. III/a 37. o.

⁵⁵ A földrajzi nevek írásának fő forrása: Nyugat-Ukrajna úthálózati térképe, 1:600.000, Magyar Királyi Honvéd Térképészeti Intézet, 1942. II. 24. (Lelőhely: HIM – Hadtörténelmi Térképtár B XI C 105 jelzetten.)

⁵⁶ HL Kp-csop. II. 55. o.

⁵⁷ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2319. 6. o.

⁵⁸ Kontz Sándor: A 8. határvadászdandár hadműveletei 1941. június 28 – július 9. *Magyar Katonai Szemle*, 1942/1. 3. o.

⁵⁹ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2319. 7. o.

⁶⁰ *Pataky–Rozsos–Sárhidai: Légiháború Magyarország felett. I. k. Budapest, 1992. (A továbbiakban: LMF/1.) 60. o.*

ütegek műszaki hiba, valamint szolgálati mulasztás miatt megakadályozni nem tudtak.⁶¹ A bombák igazán jelentős kárt nem okoztak, de az embervesztés a légiriadó elmaradása miatt elég nagy volt: harmickét halott, hatvan súlyos és kétszázhusz könnyű sérült.⁶²

A bombázást végrehajtó gépek nemzetiségét tekintve számos elképzelés látott már napvilágot, az egyetlen ami közös ezekben a teóriákban az az, hogy mindegyik feltételezéseken alapul. Ha azonban figyelembe vesszük a vezérkar főnöke, Werth Henrik⁶³ 1941. júliusi állítólagos kijelentését, miszerint: „Nekem a kassai bombázás egyenesen jól jött”,⁶⁴ beláthatjuk, hogy a Szovjetunió elleni hadbalépés szempontjából valójában teljesen mellékes volt a bombázórepülők nemzetisége. Ami biztos: a katonai vezetés egyöntetűen szovjetnek minősítette a bombázókat. Bartha Károly honvédelmi miniszter, és Werth ilyen értelemben értesítették Horthyt, így kieszközölték a hadbalépéshez szükséges hozzájárulást mivel, ahogy Bárdossy 27-én a Képviselőházban fogalmazott: „[...]a támadások következtében Magyarország és Szovjet-Unió között a hadiállapot beállott.”⁶⁵

2. A gyorshadtest szervezete és mozgósítása

A gyorshadtestről, mint a majdan megalakuló Kárpát-csoport egyik fő szervezeti egységéről külön is szót kell ejtsünk, mivel az 1941. évi szovjet hadjárat harcainak zömét ez a hadtest vívta meg.

A magyar királyi I. gyorshadtest parancsnoksága a VIII. hadtesthez hasonlóan új felállítású volt. A gyorscsapatok⁶⁶ irányításának összefogására hozták létre 1939. március 1-jén, Szolnok, majd Budapest központtal. Alárendeltségébe a már korábban felállított 1. és 2. gépkocsizó, valamint ugyanilyen számú lovasdandárok tartoztak. Az 1. gépkocsizó dandár parancsnoksága Budapesten, a 2. gépkocsizó dandáré Munkácson, az 1. lovasdandáré Nyiregyházán, a 2. lovasdandáré Kecskeméten volt.

Felállításukkor a gyorshadtest csapatai tagadhatatlanul a magyar hadsereg legfejlettebb egységeinek minősültek, annak ellenére, hogy a korszerűségtől még így is messze álltak. Felszerelés tekintetében leginkább a közepes és nehéz harcokocsik hiánya éreztette hatását a későbbi harcokban, átütőerejét pedig jelentősen csökkentette a gépkocsizó, kerékpáros, és lovas csapatrészek különböző menetsebessége. A későbbiek során több fejlesztést és szervezeti átalakítást is végrehajtottak: a gépkocsizó dandárokat egy-egy felderítő, a lovasdandárokat egy-egy páncélos zászlóaljjal erősítették meg.⁶⁷ Távlati célként a lovas- és páncélos hadosztályokká való felfejlesztést jelölték ki. 1941. június 3-tól megkezdték a gépkocsizó dandárok 9. és 11. kerékpáros zászlóaljit harcokocsizóvá alakítani, de harcokcsi hiányában egyelőre csak két-két századot állítottak fel.⁶⁸

⁶¹ Erről bővebben lásd *Borsányi Julián*: Miért nem tudta 1941. június 26-án Kassa honi légvédelmi ütege megakadályozni a bombatámadást? *Új Honvédelmi Szemle*, 1991/10. 133. o.

⁶² LMF/I. 68. o.

⁶³ Werth Henrik (Rezsőháza, 1881. XII. 26 – Szovjetunió, 1952. V. 28.): gyalogsági tábornok, 1938. IX. 29 – 1941. IX. 4-ig a Honvéd Vezérkar főnöke.

⁶⁴ Idézi *Lakatos Géza*: Ahogyan én láttam. Budapest, 1992. 47. o.

⁶⁵ Idézi *Szakály*: i. m. 69. o.

⁶⁶ Gyorscsapatok: 1938-ban bevezetett új fegyvernemi elnevezés, a lovas, kerékpáros, gépkocsizó lövész és a páncélos alakulatok összevont megnevezésére.

⁶⁷ *Csima*: i. m. 358. o.

⁶⁸ *Lengyel Ferenc*: Az I. m. kir. Gyorshadtest hadműveletei a Szovjetunió elleni háborúban (1941. július 9 – november 15.). Budapest, é. n. 7. o.

A gyorscsapatok 1939-ben a két lovas- és a felállítás elején levő 1. gépkocsizó dandár részeivel segítették a VI. és a VII. hadtestet Kárpátalja visszacsatolásában, majd az észak-erdélyi bevonuláskor Székelyföld megszállását kapták feladatul, ekkor már Miklós Béla⁶⁹ tábornok parancsnoksága alatt. (Menetcéljaik elérését egyedül a gyorscsapatok teljesítették a kitűzött időre.) Első harci bevetésükre a délvidéki bevonuláskor került sor 1941-ben, a 3. hadsereg kötelékében, április 11-től május 6-ig.⁷⁰

A Szovjetunió elleni német támadás előkészítése során kapta a honvéd vezérkar azt az intézkedést az OKW-től, hogy a gyorshadtestet rendelje vissza békehelyőrségeire. (A 2. lovasdandárt továbbra is Újvidék környékén hagyták.) A június 27-re vonatkozó mozgósítási parancsig, mivel leszerelésükre nem került sor, a dandárok anyagi és személyzeti kiegészítésekkel, a felszerelés rendbehozatalával foglalkoztak, az idő szűkössége miatt inkább kevesebb, mint több sikerrel. A kivonuló hadrendben az I. gyorshadtest parancsnokság, az 1. és 2. gépkocsizó dandárok, az 1. lovasdandár és a közvetlen vonat- és csapatalakulatok szerepeltek.⁷¹

A parancs első mozgósítási napként 27-ét jelölte meg, a menetkészültséget 29-re kellett elérni. Az idő rövideje miatt nem volt csoda, ha minden igyekezet mellett később itt-ott hiányok mutatkoztak.⁷²

Az 1. gépkocsizó dandárnak Száldobos, Huszt, Felsőveresmart, a 2. gépkocsizó dandárnak Tiszaborkút, Visóvölgy és az 1. lovasdandárnak Técső, Máramarosziget lett kijelölve felvonulási körzetként. Reális esélye a beérkezésre valójában csak a kassai központú 2. gépkocsizó dandárnak volt, mivel egységei zömmel Kassán, Ungváron és Munkácson állomásoztak.⁷³ A gyorshadtest csapatai a felvonulás időigényessége miatt csak fokozatosan, július 1. után kapcsolódtak be a harcokba.

Harctevékenység 1941. VI. 28 – VII. 08. között

1. A határ átlépése (harcok VI. 28-tól 30-ig)

A kassai bombázás következtében június 26-án mozgósítási parancsot kaptak a gyorshadtest békehelyőrségen levő alakulatai. 27-re utasítást adtak a VIII. és X. közelfelderítő repülő századnak megtorló légitámadás vérehajtására az Oponyec, Sztaroska, Klausze, Viszkoro, Oporzset, valamint a Jablonyica, Tatarov, Kituluroka, Kukul által határolt területek ellen.

A hadiállapot elrendelésével kapcsolatos intézkedéseket június 27-én adta ki Szombathelyi altábornagy: „A határról visszavonuló ellenséget követni kell. A hadtest a Felső-Tisza völgyében egy erősebb csapatot von össze. Addig is míg a felvonuló gyorshadtest beérkezik, a jelenleg rendelkezésre álló erőkkel követi az ellenséget. Ezért a 8. határvadász dandár nyugati szárnyán álló 26. és 11. határvadász-zászlóaljat vasúti szállí-

⁶⁹ Miklós Béla (Budapest, 1890. VI. 11– Budapest, 1948. XI. 21.): 1939. XI. 1-től tábornok, 1940. III. 1 – 1941. VIII. 1-jéig az I. gyorshadtest megbízott parancsnoka, majd 1941. VIII. 1 – 1942. II. 1-jéig az I. gyorshadtest parancsnoka.

⁷⁰ MMV 78. hasáb, 134. hasáb, 211. hasáb.

⁷¹ Tájékoztató, 2. o. Részletesen lásd a mellékletben.

⁷² HL Kp-csop. II./5. 1. o.

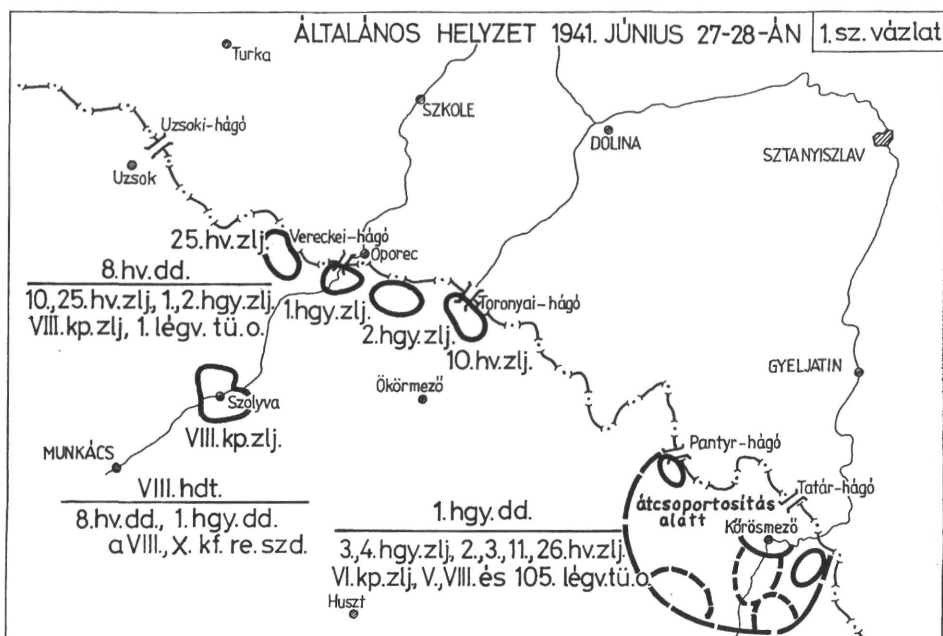
⁷³ Uo.

tással átvonja az 1. hegyidandárhoz Kőrösmezőre. A felderítést be kell vezetni mindazonk a helyeken, ahol az orosz helyőrségek elhagyták helyeiket.”⁷⁴

A 8. határvadász- és az 1. hegyidandár az ellenség követésére lett utasítva, azzal a meghagyással, hogy a gyengébb egységeket megtámadhatja, de a védelemre berendezkedett nagyobb erőket csak felderíti, és legfeljebb akkor támadja meg, ha átkarolásra lehetőség nyílik. Az óvatosság érthető volt, hiszen a felderítés szerint a két előrenyomuló dandárral szemben jelentős túlerő, körülbelül 8 szovjet hadosztály állt.⁷⁵

A 8. határvadászdandár felkészült a támadásra. A 11. határvadász-zászlóalj felderítése szerint a szovjet csapatok a nap során kiűritették Szjankit és a környező állásokat. Járőreikre a szovjetek rálóttak.⁷⁶

Az átirányítások miatt az alárendeltségi viszonyok megváltoztak: A 8. határvadászdandár alá ezentúl az 1., 2. hegyi, a 10., 25. határvadász-, a VIII. kerékpáros zászlóalj, és az 1. légvédelmi tüzérsztyály tartoztak, az 1. hegyidandár alá pedig a 3., 4., hegyi, a 2., 3., 11., 26. határvadász-, a VI. kerékpáros zászlóaljak és az V., VIII. és 105. légvédelmi tüzérsztyályok.⁷⁷ (Lásd az 1. számú vázlatot).⁷⁸

A gyorshadtest, mint említettük ezen a napon kezdte meg mozgósítását. Ez azonban az elvártnál lassabban történt, gépkocsikkal való gyenge ellátottsága miatt. A helyzeten

⁷⁴ HL Kp-csop. I/1. 56. o.

⁷⁵ Uo. 57. o.

⁷⁶ Vkf. I. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2319. 19. o.

⁷⁷ HL Kp-csop. III/b, 1. o.

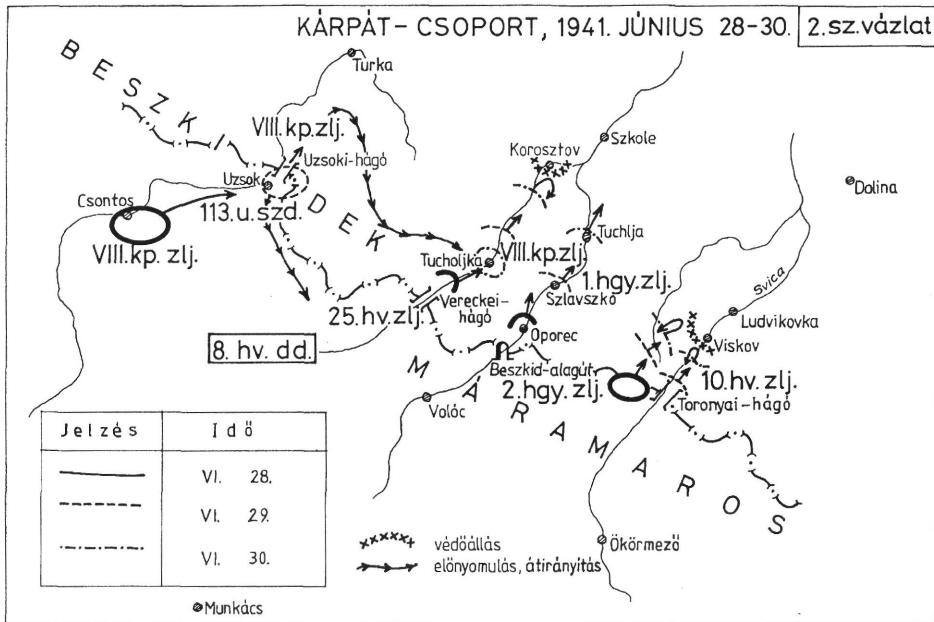
⁷⁸ A vázlatok alapjául *Lengyel Ferenc*: A Kárpát-csoport hadművelete 1941. június 28 – július 8. c. jegyzet vázlatai szolgáltak.

javítandó, a gyorshadtest gépkocsiigényét a hadműveletben részt nem vevő hadtestek készletéből egészítették ki a vezérkari főnök utasítására.⁷⁹

A légerő VIII. és X. közfeldերítő századának a kassai incidens miatt elrendelt megtorló légitámadása a 2/3. vadászszázad támogatása mellett zajlott le. Eredményesen támadták Sztanyiszlav, Oporec, Lavocsnye, Rozanka, Jelenkovata katonai célpontjait, repülőtereket, laktanyákat. Több találatot értek el a pályaudvarokon gőz alatt álló szerelvények ellen.⁸⁰

Június 28.: (A június 28-30-i előrenyomulást lásd a 2. számú vázlaton.)

Egyelőre csak a 8. határvadászdandár mintegy 70 km-es szakaszán kezdődött meg a harctevékenység. A dandár csapatai közül három zászlóalj átnyomult a határon. A 25. határvadász-zászlóalj előtti területet felderítése üresnek jelezte, a szovjetek kitértek a támadás elől. Így a zászlóalj a Vereckei-hágón át késő délutánig előrenyomult Klimiecig, felderített Tuchjáig.⁸¹ Tűzharcban megfutamítottak egy kisebb szovjet utóvédet. A harcban két magyar katona hősi halált halt. A keleti hadjárat első halottai így e zászlóalj katonái, Tóvizi Sándor őrzető és Torzsás József honvéd voltak.⁸²

Az 1. hegyi zászlóalj a Beszkid-alagút rombolásának megakadályozására már korábban felkészült, így meglepetésszerűen el tudták foglalni azt a szovjettektől, még a robbantás előtt. A zöm az Opor völgyében nyomult előre a délután folyamán, elővédje Oporecnél akadt el a szovjetek védelmében.

⁷⁹ HL Kp-csoport. I/1. 62. o.

⁸⁰ Vkf. I. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2319. 23. o.

⁸¹ Uo. 30. o.

⁸² HL Kp-csoport. I/1. 59. o.

A 10. határvasdász-zászlóalj előtt is visszavonult az ellenség, így megkíséreltek előrenyomulni a Toronyai-hágón keresztül, de a műszaki záruk és a Viskovnál védőállást foglaló szovjetek a jelentősebb előretörést egyelőre megakadályozták.⁸³

A 8. határvasdász dandár támadó zászlóaljainak sávjában észlelt műszaki záruk és aknamezők általános jelenség voltak a Kárpátokon való áttörés során. Ahogy a dandár története fogalmaz: „Az előrenyomulásnál a szovjet csapatok által az egész határsávban tömegesen alkalmazott útzáruk, aknák, híd és úttestrombolások miatt igen fontos feladat hárult a kezdetektől fogva a magyar utászokra és árkászokra.”⁸⁴ A támadó dandárok szerencséjére azonban a szovjet egységek nem eléggé használták ki a rombolásokban és úttorlaszokban rejlő lehetőségeket, vélhetőleg a visszavonulás nagy sietve történt végrehajtása miatt.⁸⁵ Így a rendelkezésre álló műszaki erők a 8. határvasdász dandárnál általában elegendőnek bizonyultak az utak megtisztítására, helyreállítására.

A 2. hegyi zászlóalj a nap folyamán a Csorna Repa és Határvölgy köré gyülekezett a későbbi támadáshoz.

A VIII. kerékpáros zászlóalj 90 km-es menet után elérte Csontos községet. Mivel közvetlenül nem rendelkezett, így a dandárparancsnok egy géppuskás századot és egy árkászszakaszt utalt ki számukra.⁸⁶

A dandárparancsnok harcálláspontját Volócsra helyezte át.⁸⁷ A Kárpát-csoport parancsnoka ide rendelte dandártartalékként az 5. gépkocsizó zászlóaljat egy esetleges szovjet visszacsapástól tartva.⁸⁸

Az 1. hegyidandár csapatai egyelőre a Felső-Tisza völgyében gyülekeztek a később indítandó támadáshoz.⁸⁹ A dandárral szemben a szovjetek állásaikat továbbra is megszállva tartották. Körösmezővel szemben 58 harckocsit 60 golyószórót és körülbelül 1200 katonát figyeltek meg. A 3/3. határvasdászszázad tűzharcot vívott egy szovjet csoporttal.⁹⁰

A gyorshadtest 1. lovasdandárának a tervek szerint július 1-jén kellett volna elérnie a menetkészültséget. A hadtestparancsnokság a leggyorsabban összevonható 2. gépkocsizó dandárt Verecke mögé szándékozott irányítani, hogy ne egy úton keljen majd át az egész gyorshadtest.⁹¹ A légvédelem megerősítésére három légvédelmi gépágyús üteg kiutalását kérték a vezérkari főnöktől.

Június 29.:

A 8. határvasdász dandár csapatai folytatták előretörésüket: A 25. határvasdász-zászlóalj előrehaladását műszaki záruk és rombolások egyaránt gátolták, de ezeket leküzdve csak gyenge utóvédekkel találkoztak, amiket repeszgránátok tüzevel hamar elűztek. A zászlóalj estére Hutáig jutott el, és helyzetéből adódóan felmerült a lehetőség, hogy amennyiben a következő napon eléri az Opor és az Orava összefolyását Szkole előtt, elvághatják az 1. hegyidandár elől az Opor völgyében viszhúzódó ellenséges alakulatok útját.⁹²

⁸³ HL Kp-csop. I/1. 65. o.

⁸⁴ HL Kp-csop. II/2. 5. o.

⁸⁵ *Kontz*: i. m. 28. o.

⁸⁶ *Lengyel*: i. m. 46. o.

⁸⁷ *Kontz*: i. m. 7. o.

⁸⁸ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2319. 30. o.

⁸⁹ HL Kp-csop. I/1, 61. o.

⁹⁰ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2319. 30. o.

⁹¹ Uo.

⁹² *Kontz*: i. m. 10. o.

Az 1. hegyi zászlóalj útjában csak gyenge utóvédek álltak, de az úton végrehajtott rombolások és műszaki záruk késleltették az előrehaladást, ezért a zászlóalj alá rendelték a 153. kerékpáros utászszázadot. A szovjetek visszahúzódása miatt estig a zöm Szlavszkoig jutott el.

A 2. hegyi zászlóalj mint a dandár tartaléka indult el, de a nap folyamán a többi egységgel való összeköttetése megszűnt. (Ennek oka az volt, hogy nem vitték magukkal a rádiót.) Zharitól délre egy-két ezred erejű utóvéd oldalazó tüzébe kerültek. Mivel arra számítottak, hogy az ellenség visszahúzódik, így a zászlóalj beásta magát.

A 10. határvadász-zászlóalj helyzete Viskovnál, a Svica-patak völgyét lezáró erős ellenséges utóvéddel szemben nem változott, várták azok visszahúzódását.⁹³

A VIII. kerékpáros zászlóalj Uzsook körletbe ért. Fel kellett készülnie a 30-án Szjankiról indítandó támadásra. Feladatuk volt a német 17. hadsereg szomszédos LII. hadtestével felvenni az összeköttetést.

A hadtestparancsnokság alárendelte a dandárnak a 24. tüzérosztályt, ez azonban csak békeállományra volt feltöltve.⁹⁴ Két útege az 1. hegyi, egy útege pedig a 10. határvadász-zászlóaljhoz került beosztásra.⁹⁵

Az 1. hegyidandár helyzete a nap folyamán változatlan maradt, folytatta a támadó csoportosítás kialakítását, és a hadtestparancsnok utasítására felkészült egy esetleges ellenséges betörés elhárítására. A 2. határvadász-zászlóalj felderítő járőre átlépte a határt. A nagy ködben végrehajtott felderítés során sem ellenséggel, sem műszaki zárással nem találkozott.

Ezzel szemben a 3. határvadász-zászlóalj mind a hat kiküldött felderítő csoportját tűz alá vették a szovjetek. Ugyanígy tüzet kapott a 4. hegyi zászlóaljnak a határ oldalán portyázó járőre, Királymezőnél.⁹⁶ A szovjetek a várható magyar áttörés megakadályozása érdekében saját oldalukon felrobbantották a dandár előtt a Kőrösmező–Voronyenka vasút alagútját.⁹⁷

A légi felderítés szerint Szkoléról, Dolináról, Sztrijről körülbelül három gyaloghadosztály, és harcócsi dandár, egy-két lovasezred és egy motorizált dandár vonult vissza.⁹⁸

Délután a légierők parancsnoksága utasítást adott az 1. repülődandár-parancsnokság megalakulására és Beregszászra való kitelepülésére.⁹⁹ A 3/5. bombázószázad és a 4/II. bombázóosztály a 2/3. és a 2/4. vadászrepülő századok fedezete alatt megtorló támadást intézett Sztrij ellen, a június 27-én Nagybánya ellen végrehajtott szovjet bombázás miatt.¹⁰⁰

A gyorshadtest felvonulása eközben folyamatban volt. A 2. gépkocsizó dandár még várta a bevonulókat, mert azok többnyire a Dunántúlról jöttek. A felvonulás meggyorsítására a VIII. hadtest parancsnoksága azonnal elindította a dandár tüzéségét és a 4. gépkocsizó zászlóaljat Kassáról, valamint az 1. lovasdandár tüzéségét is a hegyidandár támogatására.¹⁰¹ Ezen kívül utasítást adott a 2. gépkocsizó és az 1. lovasdandárnak a 30-i

⁹³ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2319. 36. o.

⁹⁴ HL Kp-csop. III/a. 103. o.

⁹⁵ Kontz: i. m. 10. o.

⁹⁶ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2319. 37. o.

⁹⁷ HL Kp-csop. I/3. 25. o.

⁹⁸ HL Kp-csop. I/1. 63. o.

⁹⁹ HL Kp-csop. III/a. 81. o.

¹⁰⁰ HL Kp-csop. I/1. 13. o.

¹⁰¹ Uo. 74. o.

elindulásra, az „M” állomány elérésére való tekintet nélkül.¹⁰² Az 1. gépkocsizó dandár ekkor még Budapesten gyülekezett.¹⁰³

2. A Kárpát-csoport megalakulása, a támadás előkészítése

A hadtesthez 29-én 19 órakor érkezett meg a Vkf. 1217./M. 1. Vkf-1941. számú „Intézkedés a gyorshadtest és egyéb közvetlen alakulatok felvonultatására”. A parancs szerint a VIII. hadtest parancsnoksága június 30-tól mint a vezérkari főnöknek közvetlenül alárendelt „Kárpát-csoport parancsnokság” működik, a hadtestparancsnok, Szombathelyi Ferenc altábornagy parancsnoksága alatt.¹⁰⁴

A csoport 1941-es felállítása nem minden előzmény nélkül történt, hiszen 1939-ben, a Kárpátalja visszacsatolásával kapcsolatos hadműveletek, illetve a megszállás koordinálására a kassai VIII. hadtest parancsnoksága irányításával az 1. és 2. lovas-, a 2. gépkocsizó dandárokból, a 24. gyalogezredből és a hadtest területén állomásozó kerékpáros, valamint határ vadász-zászlóaljokból létrehozták a Kárpát-csoport parancsnokságot. A hadműveletek ekkor március 14-től 24-ig tartottak, a csoport parancsnoka Szombathelyi Ferenc volt.¹⁰⁵

A Kárpát-csoport 1941-es újjáalakítása során a VIII. hadtest törzséből és annak közvetlen csapat- és vonatalakulataiból, illetve a határőrizetet ellátó 8. határ vadász- és 1. hegyidandárokból állt fel, valamint alárendeltségébe utalták még a gyorshadtest három dandárát (1., 2. gépkocsizó és az 1. lovasdandár) is. Ezeken kívül erősítésül megkapták még a 101. légvédelmi tüzérparancsnokságot és a 2. lovasdandár 15. és 16. kerékpáros zászlóaljait.¹⁰⁶ Felvonultak még: a 151. gépkocsizó hadihíd parancsnokság Beregszászra, a 101. híradó-szerelő oszlop Munkácsra, a 152. gépkocsizó utász zászlóalj Csapra, és a 106. hírközpont és távbeszélő üzemszázad Munkácsra. Erősítésképpen a gyorshadtestnek alárendelték a 2. páncélos zászlóaljat, mint hadtestközvetlent, és az I. gépvontatású légvédelmi tüzérosztályt.¹⁰⁷ A Kárpát-csoport és az alárendelt gyorshadtest-részek összesen 3355 tiszttel, 89760 fő legénységgel, 21265 lóval, 3308 országos járművel, és 5858 gépjárművel vonultak fel.¹⁰⁸

A csoport feladata a Szovjetunió elleni hadműveleteken belül a német hadműveleti terv azon hiányosságának a kiküszöbölése volt, melyről már korábban szó esett. Nevezetesen, a sávjától északra levő 17. és a déli 11. német hadseregek közti ür betöltése és azok oldalbiztosítása, valamint a Dnyeszter-folyó hídjainak birtokbavétele. Ezeket a hadműveleti célokat a július 1-jére elrendelt támadás volt hivatott elérni. A hadvezetés a német 17. hadsereg előretörése miatt a szovjet csapatok Kárpát-csoport előtti visszavonulására számított, ugyanakkor az utóvédek ellentámadásaival is számoltak.¹⁰⁹

A parancsnokok 30-án délelőtt a hadtestparancsnokságon értekezletet tartottak a támadással kapcsolatos teendőkről. A megbeszélés során élénk vita bontakozott ki a had-

¹⁰² HL Kp-csop. III/b 4-6. o.

¹⁰³ HL Kp-csop. II/5. 5. o.

¹⁰⁴ HL Kp-csop. I/1. 62. o.

¹⁰⁵ MMVL 211. hasáb.

¹⁰⁶ HL Kp-csop. I/1. 91. o.

¹⁰⁷ Uo. 80-81. o.

¹⁰⁸ Tájékoztató, 3. o.

¹⁰⁹ HL Kp-csop. I/1. 89. o.

műveleti felvonulás mikéntjéről. Rakovszky György tábornok, a 8. határvadász dandár parancsnoka javasolta, hogy a gyorshadtest egésze ne a Tatár-hágón keresztül legyen bevetve, mert a rombolások miatt nagyon lelassul majd az előrenyomulás. Az átkelő dandárok közül csak az első fog tudni időben kibontakozni, a többi mögötte fog tolongani. Ezen kívül kifejtette, hogy négy hadműveleti egységet (a gyorshadtest három dandárát és az 1. hegyidandárt) egy ilyen szűk hegyi útra zsúfolni igen kockázatos, mivel egy szovjet ellentámadás esetén lehetőségük sincs a védekezéshez való felfejlődésre. Javasolta a 2. gépkocsizó dandár Viskovi-hágón át való bevetését, mert az a Dolinára kijutva elvághatná a Tatár-hágó túloldalán visszavonuló ellenség útját. A felvázolt elképzelés egybevágott Szombathelyi parancsnok tervével, aki már június 28-án lépést kívánt tenni a 2. gépkocsizó dandár eltolására Vereckére, de a Kárpát-csoport parancsnokság vezérkarfőnöke, Álgya-Papp Zoltán¹¹⁰ vezérőrnagy és a megbeszélésre időközben megérkező Himer vezérőrnagy ragaszkodtak a gyorshadtest és az 1. hegyidandár Tatár-hágón való átréселéséhez.¹¹¹ Ez a döntés a későbbiekben komoly gondot okozott a kivonult csapatok ellátásában, és mint várható volt a szovjet visszavonulás kellő iramú üldözését is lehetetlenné tette.

Mivel a hadművelet során a német csapatokkal szorosán együtt kellett működni, ezért sor került a német magasabb parancsnokságokra magyar összekötő tisztek beosztására. A Dél Hadseregcsoporthoz Németh József¹¹² tábornok, a német 11. hadsereghez Baitz Oszkár¹¹³ ezredes, a német 17. hadsereghez Makray Sándor¹¹⁴ alezredes és a német 4. légitámadóhoz Szentnémedy Ferenc¹¹⁵ ezredes lettek beosztva.¹¹⁶

3. A Kárpát-csoport harcái (VI. 30 – VII. 08.)

Június 30.:

A Kárpát-csoport első hadműveleti napján csak a 8. határvadász dandár arcvonalán voltak harcok.

A 10. határvadász-zászlóalj újra Viskovra támadott, és ezúttal komoly veszteségeket (tisztek 32%, legénység 36%) szenvedett,¹¹⁷ mivel a zászlóaljparancsnok a felderítés eredményét félreértékelve támadásra indította egységét, így az belerohant a szovjet utóvéd tüzérségi és aknavető tüzebe. Rakovszky György a támadást leállította, a zászlóaljat védekezésre utasította.¹¹⁸ A szovjet utóvéd nagy mélységben tagoltan, igen nagy tüzerővel állta útját a zászlóaljnak, ezért a magyar egységek hátrébb húzódtak.¹¹⁹

¹¹⁰ Álgya-Pap Zoltán (Budapest, 1895. III. 18 – Hága, 1987. X. 16.): 1939. V. 1-jétől vezérőrnagy, 1939. I. 15 – 1941. VIII. 1-jéig a VIII. hadtest vezérkari főnöke, 1941. VI. 28 – 1941. VIII. 1-jéig a Kárpát-csoport vezérkari főnöke.

¹¹¹ HL Kp-csop. I/3. 26–27. o. és III/a. 85–86. o.

¹¹² Németh József (Dunaföldvár, 1888. XI. 24 – Csobánka, 1964. IX. 6.): 1940. VII. 1-jétől tábornok, 1941. VI – 1941. IX. hóig összekötő tisztt a német Dél Hadseregcsoporthoz.

¹¹³ Baitz Oszkár (Budapest, 1893. X. 22. – Budapest, 1958. XII. 20.): 1939. V. 1-jétől ezredes, 1941. VI – 1941. VII. hóig összekötő tisztt a német 11. hadseregben.

¹¹⁴ Makray Sándor (Dunakeszi, 1898. VI. 10 – München, 1968. XII. 24.): 1939. XI. 1-jétől alezredes, 1941. VI. 30 – 1941. IX. 24-ig összekötő tisztt a német 17. hadseregben, 1941. VIII. 1-jétől (?) a Honvéd Vezérkar főnökének szárnysegédje.

¹¹⁵ Szentnémedy Ferenc (Orsova, 1896. XI. 12. – n. a.): 1939. XI. 1-jétől ezredes, 1940. IX. 1 – 1941. VIII. 1-jéig a légierő parancsnokság beosztott törzstisztje.

¹¹⁶ HL Kp-csop. I/3. 21. o.

¹¹⁷ Vkf. I. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2319. 46. o.

¹¹⁸ HL Kp-csop. II/2. 7. o.

¹¹⁹ HL Hp-csop. I/1. 67. o.

A 2. hegyi zászlóalj tehermentesítő támadást indított a 10. határvadász-zászlóalj érdekében, de előosztaga csak Szlobodáig jutott. Itt az osztag a viszkovi védőállás folytatásában levő túlerejű szovjet egységekbe ütközött, így a 10. határvadász-zászlóalj jobbszárnyához csatlakozva védelembe helyezkedtek. A szovjet erődvonal Behonka 1339 magassági pont, Horodisce 1377 magassági pont és Tomnatik 1204 magassági pontok között húzódott.¹²⁰ A zászlóaljak az utánpótlási útvonal igen rossz állapota miatt légi úton igényelték lőszert és élelmiszert.¹²¹

Az 1. hegyi zászlóaljnak sikerült a nap során a legmesszebb előretörnie. Mivel ellenség nem állta útját, így az Opor völgyében estig elérték Tuchlóját. Másnapi feladatuk Szkole elfoglalása volt.

A 25. határvadász-zászlóalj támadási feladatát, az Opor és Orava összefolyásának elérését a szovjet erők elvágására, nem tudta megvalósítani, mivel szovjet védővonalba ütközött. Elővédjét Korosztovnál mindenholnan tűz alá vették, és a zömig visszavetették. A szovjet ellentámadást csak a zászlóalj főerői tudták megállítani.¹²² Az elővéd nagy veszteségeit az okozta, hogy annak parancsnoka nem küldött ki felderítő osztagot, így az egész alakulat belefutott a szovjet utóvédbe.¹²³

A VIII. kerékpáros zászlóalj beérkezett Tucholjkára. A zászlóalj kerékpár és gépkocsi anyaga – főleg azok abroncsai – már ettől a felvonulástól úgy leromlottak, hogy másnapra pihenőt kaptak a javítások elvégzésére. A 8. határvadászdandár parancsnoksága Volócura helyezte át harcálláspontját.¹²⁴

A gyorshadtest csapatai közül az 1. gépkocsizó dandár 18 órakor indult el Budapestről négy lépcsőben, és Csap–Beregszász–Huszta területére értek el, mintegy 250 km megtételével. A 2. gépkocsizó dandár egyes részei elérték a Tisza felső völgyét. 5. gépkocsizó zászlóalja Volócnál, 6. gépkocsizó zászlóalja és a 2/4. gépvontatású tarackos tüzérsztyálya Munkácsnál voltak. Az 1. lovasdandár még szintén felvonulásban volt, egyes részeivel Nagybocksó környékén.¹²⁵

Az 1. hegyidandár a támadáshoz csoportosított át. A balszárnyon a 3., a jobbszárnyon a 26. határvadász-zászlóalj helyezkedett el, mögöttük tartalékban a VI. kerékpáros zászlóalj várakozott. A csapatmozgásokhoz a szovjetek váratlan világitással szolgáltak, mivel felgyújtották a vorochtai és a tatarovi fűrésztelepeket.¹²⁶ A 2. hegyi zászlóalj megszállta Pietrosz 2020 háromszögelési pontot.¹²⁷

A Kárpát-csoport parancsnoksága Husztra települt, ahol működését 21 órakor kezdte meg. A VII. közelfelderítő század és a gyorshadtest-parancsnokság Aknaszlatinára települt. A 101. számú páncélvonatszázad beérkezett Csapra.¹²⁸

A július 1-jén megindítandó támadást részleteiben a Kárpát-csoport parancsnokság 277./ vkf. hdt. I. a. 41. VI. 30. számú intézkedése szabályozta. Ennek lényege: az ellenség visszavonulását a Kárpát-csoport támadással követi, súllyal Kőrösmező területéről. A támadás célja Gyeljatinton keresztül Sztanyiszlavot és Kolomiját minél előbb elérni.

¹²⁰ Vkf. I. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2319. 46. o.

¹²¹ HL Kp-csop. III/a. 86. o.

¹²² HL Kp-csop. I/1. 60. o.

¹²³ *Kontz.*: i. m. 13. o.

¹²⁴ Uo.

¹²⁵ HL Kp-csop. II/5. 6. o.

¹²⁶ Uo.

¹²⁷ HL Kp-csop. III/b. 8. o.

¹²⁸ Vkf. I. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2319. 47. o.

A támadási feladatok végrehajtására különböző alegységekből csoportokat állítottak fel. Ezek feladatai részletesen:

– Felkl-csoport: (2., 3., 11., 26. határ vadász-, 3., 4. hegyi, VI. kerékpáros zászlóalj, és az 1. hegyidandár-közvetlenek, parancsnok: Felkl Jenő tábornok) támad a Tarack völgyében zömmel Kőrösmezőn át, Jablonycára, cél: Mikulicsin. Két zászlóaljjal támad a Hoverla-magaslatról a Prut völgyében észak felé, a zöm elősegítésére biztosít a Csorna Hora magaslaton, és kelet felé zárja a Tisza-völgyet. Támogatásul a 2. gépkocsizó és az 1. lovasdandár tüzérsége erőltetett menetben előrevonul Kőrösmezőre.

– Rakovszky-csoport – 8. határ vadász dandár: (10., 25. határ vadász-, 1., 2. hegyi és VIII. kerékpáros zászlóalj, parancsnok: Rakovszky György tábornok) Feladata: Tiszovica, Sztarij-Muzum vonalát érje el.

– 2. gépkocsizó dandár: 1-jére érjen be Kőrösmezőre, légvédelmével biztosítsa a felvonulási körzetet.¹²⁹

A Kárpát-csoport és a szomszédos hadseregek sávhatáraiként a jobb oldalon Kuti, Sznyatin, Mjelnycia és Kamenyec-Podolszki vonala, a bal oldalon az Uzsoki szoros, Szkole, Kalus, Bucsacs vonal lett kijelölve. A két csoport közti sávhatár a Pantyr-hágó, Nadvorna, Jezierzany vonala volt.¹³⁰

A támadást a bombázóosztály támogatta reggel 7 órától. A földi erők támadása 7⁴⁵-kor kezdődött. A meginduláskor tehát a gyorshadtest egésze még nem kapott szerepet, az áttörés feladata az 1. hegyi és a 8. határ vadász dandárokra hárult.

A támadás elrendelése a végrehajtásra kijelölt csapatokat nem teljes felkészültségükben és eléggé váratlanul érte. Ahogy a harcba csak később bekapcsolódó, de már felvonulásban levő gyorshadtest naplója fogalmaz: „A Kárpát csoport VII. 1. támadása pedig teljes lerohanás jellegű rögtönzés volt, ahol nem lehetett sem várni, sem sokat okoskodni.”¹³¹

A kiadott intézkedések a gyorshadtest csapataitól rendkívüli menetteljesítményeket követeltek meg, ráadásul július 1-jére be sem tudták fejezni a mozgósítást. A 2. gépkocsizó dandár beérkezett századainál a békeállományú létszámot csak 15-20 fővel haladták meg.¹³²

Anyagi tekintetben a vezérkari főnök szabad kézzel ruházta fel a Szombathelyit, és feloldotta minden előírásbeli megkötés alól. Erre nagy szükség is volt a hiányok gyors pótlása miatt. A felkészületlenséget jellemzi, hogy a támadás megindítása előtt a VIII. hadtest semmiféle egészségügyi felkészültséggel nem rendelkezett, olyannyira, hogy még sebesültszállító típusgépkocsija sem volt.¹³³ Legkorábban a 24. egészségügyi oszlop érkezett be 30-án, de az is csak egy-két nap múlva tudta megkezdeni működését.¹³⁴

Ezen a napon eleredt az eső, ami több napon keresztül kisebb szünetekkel, változó erősséggel esett, tovább súlyosbítva a közlekedési helyzetet. A legnagyobb gondot az okozta, hogy a megáradt, gyorsfolyású hegyi patakok rendre elsodorták a szükséghidakat.

Július 1.:

Északon a Rakovszky-csoport fő szándéka a viskovi erődvonaltól levő túlerejű szovjet csapatok kivétele volt. Ez a német hadműveletekhez annyiban kapcsolódott, hogy itt

¹²⁹ Kontz.: i. m. 10–11. o.

¹³⁰ HL Kp-csop. III/b. 12–13. o.

¹³¹ HL Kp-csop. I/3. 28. o.

¹³² Vkf. I. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2319. 47. o.

¹³³ Uo. 29. o.

¹³⁴ HL Kp-csop. I/1. 92. o.

az ellenség lekötésével jobb esélyeket biztosítottak a német 17. hadsereg csapatainak az észak felé visszavonuló szovjet erők elvágására.¹³⁵

A csoport jobb oldalán levő 10. határvadász- és 2. hegyi zászlóalj járőrvállalkozásokat hajtott végre a szovjetek mögött. Többre erejükből nem futotta, mivel lőszerutánpótlásuk elakadt, és a szovjet védővonalakban Viskov és Jenecov között igen erős egységek álltak szemben.¹³⁶

A csoport bal szárnyán levő 25. határvadász-zászlóalj felderítői észak felől túljutottak az Opor és Orava összefolyásán egészen Korcsinig. A zöm az összefolyásnál találkozott az 1. hegyi zászlóaljjal, és így kétoldalról körbefogva, sikerült egy nagyobb elleneséges csoportosulást felszámolniuk, valamint komolyabb zsákmányt ejteniük. A dandárparancsnok utasítására a zászlóalj 14 óra után benyomultak Szkoléra, ahol több mint tíz feltöltött raktárt vettek kézbe, főleg ruhaneműkkel és élelmiszerekkel megrakva. A felderítők után nyomulva Tiszovicánál, valamint Korcsinnál elfoglalták a Stryj átjáróit.¹³⁷ A VIII. kerékpáros zászlóalj nap közben pihent, majd az előbbieket után bevonult Szkoléra.¹³⁸

Az 1. hegyidandár és alárendelt csapatai támadásához az alegységekből több csoportot alkottak. Az első kettő feladata az áttörés, a többié ennek biztosítása volt. Az előretörtést a 2. gépkocsizó dandár előrevont utászai segítették.

– Kögler-csoport (3., 26. határvadász-, VI. kerékpáros zászlóalj, másfél páncéltörő század, hat tüzéruteg és egy-egy utász- és árkászszakasz, parancsnok: Kögler Jenő¹³⁹ ezredes): Célja Jablonyica-Siensuk vonal elérése volt.

– Bárdossy-csoport (3. hegyi zászlóalj egy százada, 1. hegyi huszárszázad, és egy páncéltörő szakasz, parancsnok: Bárdossy Aladár¹⁴⁰ alezredes): Feladata volt a Kögler-csoporttól délre fedezni. Ennek értelmében a 3. hegyi zászlóalj százada a vorochtai vasútvonal mentén nyomult előre a településig, ahol egy üteggel biztosító állást foglalt. A felderítést végző 1. hegyi huszárszázad Tatarovig jutott el.

Az 1. hegyidandár és a VIII. hadtest többi alakulatai mögöttük sorakoztak fel. Két kisebb csoport oldalbiztosító feladatot kapott:

– Magda, másképp Pietrosi-csoport (2., 11. határvadász-zászlóalj, parancsnok: Magda Elek¹⁴¹ alezredes): Eredeti területükön, a Hoverlán biztosították a határt.

– Bogdáni-csoport (3/3. hegyi század, parancsnok: Bartal Béla¹⁴² főhadnagy): zárta a Tisza-völgyet.¹⁴³

A támadás nagyobb ellenállásba sehol nem ütközött, mivel a szovjet csapatok éjjel visszavonultak. Szombathelyi úgy döntött, a fő támadási irányban a gyorsadtest pa-

¹³⁵ HL Kp-csop. I/1. 97. o.

¹³⁶ Vkf. I. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2319. 58. o.

¹³⁷ Uo. 59. o.

¹³⁸ Uo. 122. o.

¹³⁹ Kögler Jenő (1891. XII. 21. ? – ?): ezredes, 1941. VII. 1 – 1941. VII. 8-ig az 1. hegyidandár harcscsoportjának parancsnoka.

¹⁴⁰ Bárdossy Aladár (Szombathely, 1894. III. 19. – ?): alezredes, 1939. X. 1 – 1942. V. 1-jéig az 1. hegyi huszárszázad parancsnoka.

¹⁴¹ Magda Elek (Bikal, 1895. III. 28. – ?): alezredes, 1939. I. 23- 1942. X. 1-jéig a 11. határvadász-zászlóalj parancsnoka.

¹⁴² Bartal Béla (Sziszek, 1912. VII. 4– Budapest, 1952. II. 6.): főhadnagy, 1940. VI. 8 – 1942. IX. 31-ig a 3. hegyi zászlóalj parancsnoka. (Az adatokért Illésfalvi Péternek tartozom köszönettel.)

¹⁴³ HL Kp-csop. I/1. 102. o. – A csoport nevét a Tisza-völgyben levő Tiszabogdányról kapta.

rancsnokának, Miklós Bélának adja át a parancsnokságot június 2-től, létrehozva a Felkl-csoport alárendelésével a Miklós-csoportot.¹⁴⁴ Feladatául az 1. hegyidandár által elért vonalról a támadás folytatását kapta Kolomija–Gyeljatin területére.

A gyorshadtest beérkezett csapatainak indulási területre való előrevonását még 1-jén délután meg is kezdte. A 2. gépkocsizó dandár csapatainak előrevonása a hegyidandár csapatainak félreállításával, annak menetvonalán keresztül óriási torlódást okozott az amúgy is szűk hegyi úton. Felkl tábornoknak, a hegyidandár parancsnokának panaszát és javaslatát, miszerint csak a hidak helyreállítása után vessék be a gyorshadtestet, elvették.¹⁴⁵ A 2. gépkocsizó dandár éle Blotekig jutott.

Az 1. gépkocsizó dandár a nap során 280 km-t haladva élével Rahót érte el, vonata azonban még csak ekkor indult el Budapestről.

Az 1. lovasdandár zöme Nagybockóig jutott, beérkezett alakulatai 80%-os feltöltöttségen voltak.¹⁴⁶ A gyorshadtest-parancsnokság Körösmezőre költözött.¹⁴⁷

A 101. számú páncélvonatszázadot felderítésre vetették be a Beszkiden át Opocre.¹⁴⁸ A század alkalmazását korlátozta, hogy csak a normál nyomtávú vasúti szakaszon volt bevethető.

Az általános benyomás az volt, hogy a szovjetek kelet–észak-kelet felé visszavonulnak – kivéve a 2. hegyi és 10. határvéadász-zászlóaljok előtt, ahol a visszavonulást biztosítják, a műtárgyakat rombolják, a lakótelepeket felgyújtják.¹⁴⁹

Július 2.:

A Rakovszky-csoport erre a napra pihenőt kapott, mert igen kimerültek, leromlottak csapatai. A pihenő alatt az északi irányú biztosítás volt a feladata. A szomszédos német 101. hadosztály felé a határvonal Orov, Taniava, Boljechov, Kalus települések északi vonalában húzódott.¹⁵⁰

A 10. határvéadász-zászlóalj az éjjel elvonult szovjet csapatok után bevonult Viskovra, a 2. hegyi zászlóalj pedig Zharit érte el. A szovjet állásokban igen sok tüzérségi lőszer maradt vissza, ezek összegyűjtését megkezdték.¹⁵¹

A csoport előrejutásához sok műszaki erőre lett volna szükség a továbbiakban, mivel előrenyomulási területén igen ritka és rossz minőségű volt az úthálózat és mert a Stryjen és a Svicán a hidak végig rombolva voltak. Ennek ellenére másnap a még meglévőket is elvették tőlük, a fő támadási irány segítésére. Igaz beígértek egy hadihídoszlopot, de az csak 3-án ért be Volócra.¹⁵² A csoport erősítést is kapott: a folyamatosan beérkező 15. kerékpáros zászlóaljat. Szükség is volt az erősítésre, mert várható volt, hogy az északon előrehaladó német hadosztályok nagyobb szovjet egységeket nyomhatnak rá a csoportra, így széles alakzatban akartak továbbhaladni.¹⁵³

¹⁴⁴ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2320. 57. o.

¹⁴⁵ HL Kp-csop. IV/d. 8. o.

¹⁴⁶ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2319. 58. o.

¹⁴⁷ HL Kp-csop. II/5. 6. l.

¹⁴⁸ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2319. 58. o.

¹⁴⁹ Uo.

¹⁵⁰ Kontz: i. m. 15. o.

¹⁵¹ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2319. 67. o.

¹⁵² Kontz: i. m. 17. o.

¹⁵³ HL Kp-csop. I/1. 125. o.

A 2. gépkocsizó dandár folytatott csak aktív támadó műveleteket a nap folyamán. Felderítő zászlóaljának zöme estére Mikulicsinig jutott el, éle Gyeljatín alá. Mivel Tatarovtól Gyeljatínig még hét híd volt felrobbantva, így a 6. gépkocsizó zászlóaljat időnyerés céljából gyalog indították tovább.¹⁵⁴ A dandár előrehaladását leginkább a sok rombolás akadályozta, nem pedig a szovjet ellenállás. Ez főként azért történhetett, mert a hadihíd anyagok még hátul voltak Huszton, és csak egy békeállományú árkászszázad, valamint az 1. hegyi utászszázad állt rendelkezésére.¹⁵⁵ Ezért a Rakovszky-csoport 151. és 152. kerékpáros utászszázadait a Kárpát-csoport parancsnoksága átrendelte a Tatár-hágóhoz, így viszont a 8. határ vadászdandárnál nem maradt semmiféle műszaki erő.¹⁵⁶

Az 1. gépkocsizó dandár ezen a napon ért be felvonulási körzetére, Borkút–Trebusa területére, kivéve 9. harckocsizó zászlóalját és vonatát. Az 1. lovasdandár továbbra is felvonulóban volt Aknaszlatina–Máramarossziget területére. Parancsnoksága Nagybocksóra települt át.¹⁵⁷

Az 1. hegyidandárt délután alárendelték a gyorshadtestnek, és Zsabja környékére nyomulva biztosította annak hátát dél felől: a 26. határ vadász-zászlóalj Mikulicsinén, a 3. határ vadász-zászlóalj Tatarovon, a 2., és 11. hegyi zászlóaljak Lazescsinánál.¹⁵⁸ A 4. hegyi zászlóalj ezen a napon ért be Körösmezőre. Az utánpótlási nehézségek ekkor kezdték éreztetni hatásukat a hegyidandárnál. Mivel a vonatok lemaradtak, így fogytán volt az élelem. A dandár ezen időlegesen a vorochtai péküzem beindításával segített.¹⁵⁹

A bombázó erők a kelet felé visszavonuló szovjet oszlopokat támadták a Zalescsikíról és Kolomijáról elvezető utakon, a parancsnak megfelelően súllyal a Dnyeszter-átjárókon. Ezen kívül bombázták Kutit és Sznyatint is. A légifelderítés szerint az ellenség zöme már átkelt a Dnyeszteren és észak felé vonult vissza. Az előrenyomulás útvonalán a hidak többsége rombolva volt.¹⁶⁰

A következő két nap, július 3–4. feladatául a Kárpát-csoport parancsnokság a Miklós-csoportnak Kolomiján és Horogyenkán átnyomulva a Dnyeszter-átjárók birtokbavételét és hídfőalkotást tűzte ki, hogy a Rakovszky-csoport elől visszavonuló ellenség útját elvágghassa.¹⁶¹

Július 3.: *(A július 3–4-i előrenyomulást lásd a 3. számú vázlaton.)*

A Rakovszky-csoport előtt a bekerítési szándék elől az ellenség visszavonult. A dandárparancsnokság utasítására a Szkoléban levő összes alakulatból az 1. hegyi zászlóalj parancsnoka, Újlaky György¹⁶² alezredes parancsnoksága alatt a 2. hegyi zászlóaljból létrehozták az Újlaky-csoportot.¹⁶³ Pisky Zoltán¹⁶⁴ alezredes parancsnoksága alatt ugyanak-

¹⁵⁴ HL Kp-csop. II/5. 8. o.

¹⁵⁵ Uo.

¹⁵⁶ HL, Kp-csop, I/1. 120. o.

¹⁵⁷ HL, Kp-csop, II/5. 8. o.

¹⁵⁸ HL Kp-csop. I/1. 106. o.

¹⁵⁹ HL Kp-csop. II/4. 8. o.

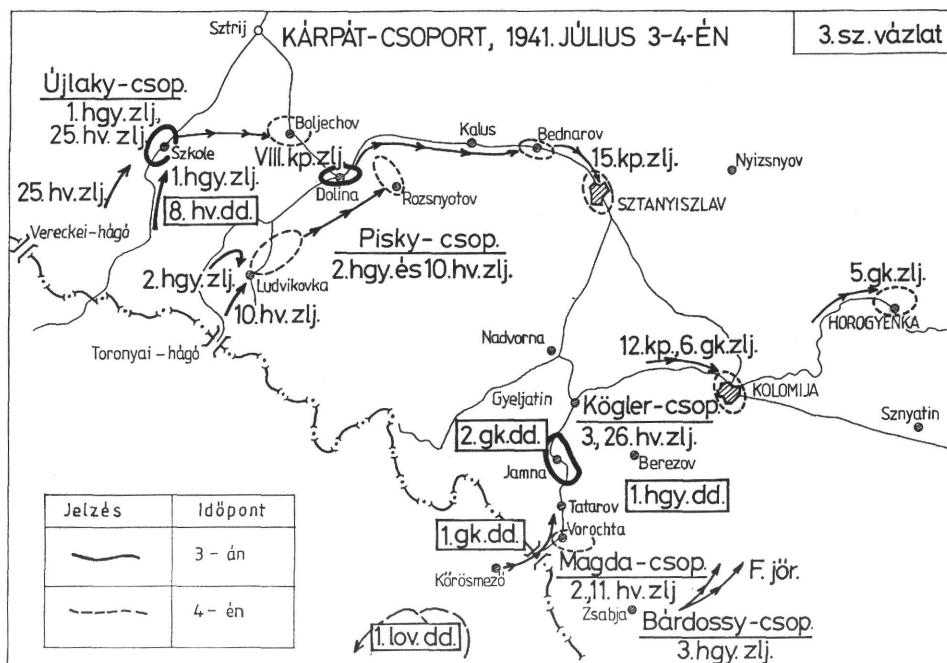
¹⁶⁰ HL Kp-csop. I/1. 128. o.

¹⁶¹ HL Kp-csop. III/b. 16. o.

¹⁶² Újlaky György (Kassa, 1894. VI. 29.- ?); alezredes, 1939. X. 1 – 1941. X. 1-jéig. az 1. hegyi zászlóalj parancsnoka. (Az adatokért Illésfalvi Péternek tartozom köszönettel.)

¹⁶³ Újlaki csoport: 1. hegyi, 25. Határ vadász-, VIII. kerékpáros zászlóaljak és a 24. tüzérsztály.

¹⁶⁴ Pisky Zoltán (Budapest, 1893. XI. 11. – Jarocsin (?), 1945. I. 21.(?)); alezredes, 1939. X. 1 – 1942. X. 1-jéig a 2. hegyi zászlóalj parancsnoka. (Az adatokért Illésfalvi Péternek tartozom köszönettel.)

kor a Pisky-csoportot.¹⁶⁵ A csoportok felállításának célja az erők koncentrálása volt.¹⁶⁶ Az Újlaky-csoportnak 4-re Boljehovra kellett előretörnie.¹⁶⁷ Sztrijben sikerült felvenni az összeköttetést a szomszédos német csapatokkal, így tehát az oldaltámadás veszélye elhárult. Igaz a találkozás egy-egy fő sebesültet követelő egymásra lövöldözéssel kezdődött, mivel nem ismerték meg a németek a magyar egységet.¹⁶⁸ Napközben Viskovra teljesen beérkezett a 15. kerékpáros zászlóalj is. A VIII. kerékpáros zászlóalj a főerőket fedezve Dolináig jutott el. A Pisky-csoport a nap folyamán 10. határavadász-zászlóaljjal Ludvikovkát, 2. hegyi zászlóaljjal Tyeresovkát, érte el. Ez utóbbi Vigoda felé derített fel.

A VIII/2. utászsorozat hídveresen dolgozott az Oporon Szkolénál, ami másnapra el is készült. A Svicán egyelőre nem tudták elkezdni a munkát, mert az esőktől folyóvá duzzadt a patak.¹⁶⁹

A gyorshadtest egységei közül a 2. gépkocsizó dandár mint első lépcső nyomult előre a fő támadási irányban. A 12. kerékpáros zászlóalj és a dandár élzászlóalja, a 6. gépkocsizó zászlóalj (ez utóbbi gyalogmentben) egy 150 fős szovjet egység kiverése után bevonultak Kolomijára. A dandár főerői Jamnáig jutottak, felderítői Sztanyiszlavig.¹⁷⁰ A dandár 11. harcokocsizó zászlóalja ezen a napon rakodott ki Kőrösmezőn. Az 1. gépkocsizó dandár csapatai a Tatarov és Kőrösmező közötti területet érték el, s időközben beérkezett

¹⁶⁵ Pisky-csoport: 2. hegyi és 10. határavadász-zászlóaljak, 24. tábori tarackos és a 2. hegyiágyús útegek, 24. árkász- és a 151. kerékpáros utászsorozatok.

¹⁶⁶ HL Kp-csop. I/1. 137. o.

¹⁶⁷ Kontz.: i. m. 18. o.

¹⁶⁸ HL Kp-csop. I/1. 134. o.

¹⁶⁹ Uo. 146. o.

¹⁷⁰ HL Kp-csop. II/5. 10. o.

a 9. harckocsizó zászlóalja is. A csapatok hágón való átkelését jelentősen lassította a zsúfoltságon és a rombolásokon kívül az esőtől síkossá vált út is.

Az 1. lovasdandárhoz felvonulási területére a nap folyamán a még hiányzó csapatai is beérkeztek.¹⁷¹

Az 1. hegyidandár helyzete a nap folyamán nem változott, továbbra is biztosító feladatot látott el, és folyamatos felderítést végzett.

A 101. önálló tűzérfelderítő repülőosztály jelentése szerint a szovjetek nagymérvű visszavonulást hajtottak végre észak felé a Kuti–Sznyatin–Zalescsiki–Jageljnica útvonalon. Hasonló jelentést tett a 4. bombázóezred is a Kolomija–Zalescsiki–Skala útvonalról. A bombázó és vadászkötelékek eredményesen támadták ezeket az oszlopotkat.¹⁷² A repülőfelderítés szerint már csak három ép híd volt ekkor a Dnyeszeren, kettő Zalescsikinél, egy pedig Nyizsnyovnál. Ebből adódóan a gyorshadtest parancsnoksága a Horogyenka–Zalescsiki felé való előrenyomulást tűzte ki célul.¹⁷³

A vezérkari főnökség benyomása szerint a szovjetek tervszerű visszavonulást hajtanak végre a Dnyeper mögé. A Dnyeszerig már csak utóvédek vannak hátra. További feladatként a Kárpát-csoportnak az északkeleti irányú előretörést adták meg Sztanyiszlav–Halics irányába.¹⁷⁴

A megkezdett anyaggyűjtés során eddig főleg 12,2 cm-es tüzérségi lőszeret találtak a szovjet állásokban, illetve a Szkolén talált tizennégy raktárban 10 t benzint, élelmet és sok ruhaneműt zsákmányoltak.¹⁷⁵

Július 4.:

A Rakovszky-csoport csapatai folytatták lendületes előrenyomulásukat. A 15. kerékpáros zászlóalj gépkocsizó éle híd nélkül átkelt a Svicán, és már délelőtt beért Dolinára. 17 órára felderítők behatoltak Sztanyiszlavba, és épen kézbevették a Bisztrica hídját. A gyors előretörés hatására a „[...]szovjet katonaság pánikszerűen elmenekült észak-északkeleti irányba[...]”, hátrahagyva tetemes mennyiségű szállításra előkészített hadianyagot. A zászlóalj sztanyiszlavi zsákmánya 18 db könnyű-, 8 db közepes- és 6 db 52 tonnás nehézharckocsi, valamint 25 db lánctalpas vontató, 50 db tehergépkocsi, 5 db személygépkocsi és 2 db I-16-os vadászrepülőgép volt. Ezekon kívül magyar kézbe került egy teljesen feltöltött katonai raktár, 15 vagon tüzérségi lőszer és 10 000 liter benzin.¹⁷⁶

A VIII/2. utászszázad Szkole közelében elkészült az Opor szükséghídjával, így az Újlaky-csoport 1. hegyi, és 25. határvadász-zászlóalja reggel átkelt az Oporon és élével Dolinára, zömmel Boljechovig nyomult előre. Az út minőségét jellemzi, hogy a lövegeket többször is tolni kellett. A Pisky-csoport a nap folyamán zömmel Rozsnyatovig és attól északra jutott el. A VIII. kerékpáros zászlóalj Dolinára ért be, ahonnan a Kárpát-csoport parancsnoksága még aznap ki is vont a zászlóaljat és előrerendelte Bednarovra. A dandárparancsnokság Dolinára települt át. A gyors előretörés és a rossz útviszonyok a dandár utánpótlását szinte lehetetlenné tették. A Rakovszky-csoport kiterjedése a hadműveletek folytán légvonalban ekkorra már több mint 180 km-re nyúlt meg.¹⁷⁷

¹⁷¹ Uo.

¹⁷² HL Kp-csop. I/1. 136. o.

¹⁷³ Zsedényi Zoltán: A gyorshadtest hadműveletei Oroszországban 1941-ben. Kézirat, Budapest, 1942., 5. o.

¹⁷⁴ HL Kp-csop. I/1. 139. o.

¹⁷⁵ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2320. 71., 78. o.

¹⁷⁶ HL Kp-csop. II/3. 19. o.

¹⁷⁷ HL Kp-csop. I/1. 146–147. o.

A 2. gépkocsizó dandár 6. gépkocsizó és 12. kerékpáros zászlóaljai a további előrehaladáshoz Kolomijában gyülekeztek. A 2. felderítő zászlóalj Zasztavnára és Csernyovcira derített fel, és felvette az összeköttetést a románokkal.

Az 5. gépkocsizó zászlóalj és a 2/4. üteg folytatta útját Horogyenkára, ahol azonban az elővéd mintegy két zászlóaljnyi szovjet egységbe ütközött. A szovjetek igen szívósan, kitartóan védekeztek, a faluban minden egyes házat külön-külön kellett tőlük elfoglalni. A zászlóalj végül egy átkarolással kivetette ugyan a helységből a szovjeteket, de bekeríteni már nem tudta őket, mert Szerafinycire visszavonultak. A 12. kerékpáros zászlóalj Kolomijáról Sztanyiszlavon keresztül – ahol felvette az összeköttetést a 15. kerékpáros zászlóaljjal – Nyizsnyovra nyomult előre, hogy az ottani Dnyeszter-hidat elfoglalja, innen azonban Horogyenkára lett rendelve a harcban álló gépkocsizók megerősítésére.¹⁷⁸

A 2. gépkocsizó dandár parancsnoka utasítást adott a szovjetek oldalba támadására: az 5. gépkocsizó zászlóalj a beérkező 12. kerékpáros zászlóaljjal, egy üteggel és a 4. gépkocsizó zászlóaljjal és még két üteggel támadjon Kadobestije–Zasztavna irányában, a 6. gépkocsizó zászlóalj és egy üteg pedig Kolomijáról Csernyovcira. A támadás célja a visszavonuló szovjetek bekerítése lett volna, de a támadáshoz csoportosuló erők elől azok visszahúzódtak.¹⁷⁹

A szovjetek horogyenkai ellenállása az általános hadműveleti helyzetből következett. A szovjet hadvezetés június 30-án kiadott parancsa szerint a Délnyugati Front csapatainak és a Déli Front jobbszárnyának a régi erődörletek vonalára kellett visszavonulniuk.¹⁸⁰ A Horogyenkánál és Sznyatinnál szembenálló szovjet alakulatok a Déli Front 18. hadseregének románok elől visszahúzózó, Csernyovciról Zalescsikin át kivonuló hadosztályainak útját fedezték. Az itt ellentámadó szovjetek állandó erősítést kaptak az észak felé visszavonuló csapataiktól.¹⁸¹

Az 1. gépkocsizó dandár oszlopa ekkor még Tatarov és Kőrösmező között húzódtott, az 1. lovasdandár beérkezett felvonulási területére, Borkútra és Rahóra.¹⁸²

Az 1. hegyidandár továbbra is biztosító feladatot látott el. Ezen kívül megkezdte a katonai közigazgatás bevezetését az általa megszállt területen.¹⁸³ A Kögler-csoport Bereзовra, a 3. hegyi zászlóalj Zsabjára, a Magda-csoport Vorochtára ment. A 4. hegyi zászlóalj Lazescsinán szállt meg, a VI. kerékpáros zászlóalj pedig Bloteknél. A dandár vonata Kőrösmezőn állt.¹⁸⁴ A 3. hegyi zászlóalj déli irányba kiküldött felderítőit a Czeremosz-völgyben erős ellenséges támadás érte, csak az erősítésül utánuk menő géppuskás szakasz tudta felmenteni őket. A dandár területén sok volt a rombolt műtárgy. A legkomolyabb gondot ezek közül a gyeljatini viadukt és a Tatarov–Mikulicsin közti híd okozta.¹⁸⁵

A repülő erők Zalescsiki ellen intéztek sikeres bombatámadást, a pályaudvaron levő szerelvények közül többet megrongáltak.¹⁸⁶

¹⁷⁸ HL Kp-csop. II/5-b. 3. o.

¹⁷⁹ HL Kp-csop. II/5. 11. o.

¹⁸⁰ MVT 1939–1945/4. 51. o.

¹⁸¹ Uo. 161. o.

¹⁸² HL Kp-csop. II/5. 12. o.

¹⁸³ HL Kp-csop. II/4. 10. o.

¹⁸⁴ HL Kp-csop. I/1. 141. o.

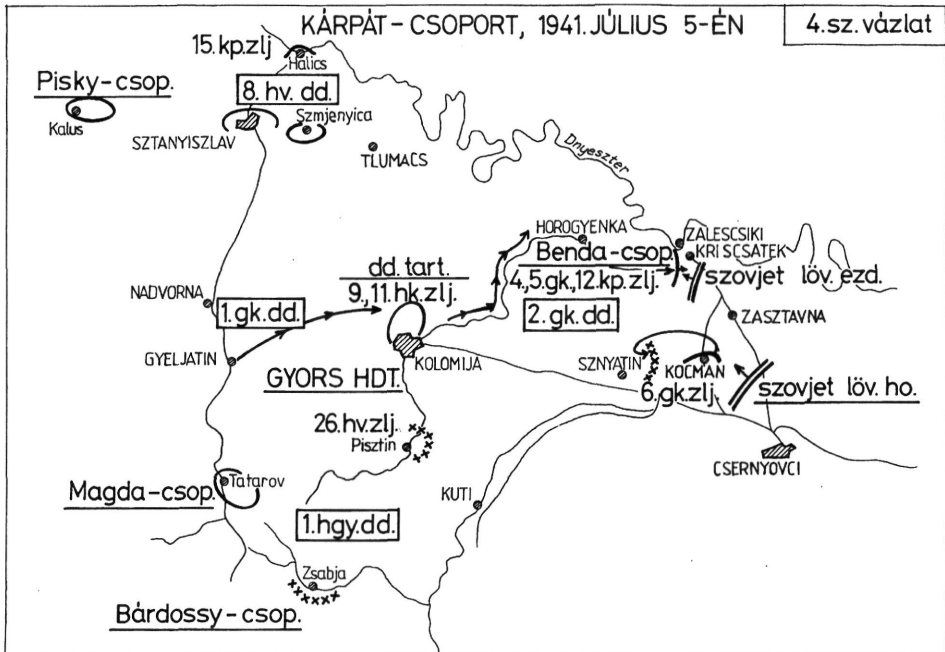
¹⁸⁵ HL Kp-csop. II/4. 14. o.

¹⁸⁶ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2320. 92. o.

Július 5.: (A július 5-i előrenyomulást lásd a 4. számú vázlaton.)

A Kárpát-csoport további feladataiként a vezérkari főnökség a német 17. hadsereg déli biztosítása mellett a Szeretre való előretörést és átjáróinak kézbe vételét adta meg. Ennek alapján a Kárpát-csoport parancsnoka által kítűzött feladatok: a Miklós-csoportnak a Dnyeszter elérése a Kárpát-csoport teljes szélességében, átjárók biztosításával és a Szeretig való előretöréssel.¹⁸⁷

A légi felderítés a Dnyeszter és a Szeret között erődítési munkákat figyelt meg.¹⁸⁸ A Rakovszky-csoportnak kerékpáros részeivel el kellett érnie Sztanyiszlavot és biztosítani kellett a német 17. hadsereget, valamint a Miklós-csoportot, átvéve tőle az átjárókat.¹⁸⁹

Sávhatárként maradtak az eddigiek, meghosszabbítva, délen Uscie–Biskupie, Kalus, északon Bucsács, Csorkov, Tinna, Bar vonalban.¹⁹⁰

A 15. kerékpáros zászlóalj zöme is bevonult Sztanyiszlavba, gépkocsis részekkel a Dnyeszterig nyomultak. Sztanyiszlavban nagy mennyiségű gumit, üzemanyagot és élelmiszert zsákmányoltak.¹⁹¹ A Rakovszky-csoport értesítést kapott, hogy a szomszédos német 101. hadosztály súlyos harcban áll Halicsnál. A Kárpát-csoport parancsnokának kérésére segítségül útba indították a 15. kerékpáros zászlóalj gépkocsizó részeit, és a 15. kerékpáros úteget, de beavatkozni már nem tudtak, sőt a folyó túlsó partján megjelenő ma-

¹⁸⁷ HL Kp-csop. I/1. 147. o.

¹⁸⁸ Vkf. I. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2321. 107. o.

¹⁸⁹ HL Kp-csop. I/1. 148. o.

¹⁹⁰ HL Kp-csop. III/b. 20. o.

¹⁹¹ Vkf. I. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2321. 112. o.

gyarokat a németek tűz alá vették. A félreértés most nem okozott veszteséget.¹⁹² A zászlóalj felderítői megállapították, hogy a Dnyeszter hídjait felrobbantották a szovjetek, így ép híd már csak Zalescsikiben maradt.

A Pisky-csoport Podhorkiig (2. hegyi zászlóalj), Kalusig (10. határvadász-zászlóalj), és Bednarovig (VIII. kerékpáros zászlóalj) jutott el. Az Újlaky-csoport Dolinára ment.¹⁹³

A 113. utászsorozat a nap folyamán helyreállította a Vigoda melletti hidat, és hadihídat vert Podhorkinál a Lomnicán.¹⁹⁴

A gyorshadtest 2. gépkocsizó dandárának feladata végrehajtásáért komoly harcokat kellett vívnia a Dnyeszter-átjárókért: A Benda Antal ezredes¹⁹⁵ vezetése alatt felállított Benda-csoport (4., 5. gépkocsizó, 12. kerékpáros zászlóalj és három üteg) Szerafincyi felől Zalescsiki–Zasztavna irányába támadt, Horogyenkáról. Kriscsatekben hullámzó harcot vívtak a szovjet egységekkel. 16 órára a felderítőknek sikerült kijutniuk a zalescsiki hídig, de azt átkelésük után a szovjetek felrobbantották, így a túloldalon rekedtek.¹⁹⁶

A 6. gépkocsizó zászlóalj elfoglalta Kocmant és onnan átkaroló támadást indított, azonban attól keletre és délre túlerejű szovjet csapatok voltak. Délelőtt fél 11 körül erős szovjet ellentámadás kezdődött, amit a zászlóalj összes erőinek bevetésével tudott csak visszaverni. „Ebben a küzdelemben mindenki részt vett, a zászlóaljparancsnoktól a gépkocsivezetőig. Az orosz politikai biztosok pisztollyal és géppuskatűzzel próbálták visszatartani a megriadt katonákat, de sikertelenül. Az egész szovjet arcvonalon, mintegy 2 km-es hosszúságban nagy menekülés vette kezdetét [...] A 6. gépkocsizó zászlóalj részei azonnal üldözésbe mentek át, de 10 óra 55 perckor újabb igen erős orosz ellentámadásba ütköztek, úgyhogy a további előnyomulás teljesen megakadt” – emlékszik vissza dandár története.¹⁹⁷ Csernyovci felől egy visszavonulóban levő teljes szovjet lövészhadosztály csoportosított ellentámadásra, és a zászlóalj felderítői a csernyovci úton 50-60 harckocsit figyeltek meg. A zászlóalj kitért az óriási túlerővel induló támadás elől, és Sznyatinra visszahúzódva védelemre készült fel.¹⁹⁸

A Benda-csoport a repülődandártól azonnali légi támadást kért a szovjet csapatok ellen. A rossz idő miatt azonban a 2/II. vadászosztály és a 4. bombázóezred repülői visszafordultak. Végül a VIII. közelfelderítő század eredményesen bombázta a szovjet ellentámadókat.¹⁹⁹

A rossz utánpótlási helyzetből adódóan a dandár löszervonata lemaradt, így a dandár kénytelen volt a fogytán levő páncéltörő löszert légi úton igényelni.²⁰⁰ A nehézséget kiegészítő, az 1. gépkocsizó dandár löszeroszlopát is előrevonták.

A dandárparancsnok a kolonijai útelágazásnál kétfelé is bevethető tartalékokat képzett az 1. gépkocsizó dandártól előrevont 9. és a 11. harckocsizó zászlóaljból, valamint a felderítő zászlóalj egy részéből. Ezen kívül intézkedett a Benda-csoport Sztavcsani–Verencsanka vonalában biztosító 4. és 5. gépkocsizó zászlóaljainak 11. és 12. kerékpáros zászlóaljakkal

¹⁹² *Kontz*: i. m. 21. o.

¹⁹³ HL Kp-csop. I/1. 157. o.

¹⁹⁴ HL Kp-csop. II/3. 24. o.

¹⁹⁵ Benda Antal (Arad, 1894. III. 26. – n. a.): 1941. V. 1-jétől ezredes, 1940. XII. 1 – 1941. X. 1-jéig a 2. gépkocsizó dandár parancsnokhelyettese, 1941. 7. 27 – 1941. X. 1-jéig harcscsoport-parancsnok.

¹⁹⁶ HL Kp-csop. II/5. 14. o.

¹⁹⁷ HL, Kp-csop. II/5-c. 19. o.

¹⁹⁸ Uo. 13. o.

¹⁹⁹ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2321. 112. o.

²⁰⁰ HL Kp-csop. I/1. 163. o.

való felváltásáról.²⁰¹ A harc közben megerősített és átszervezett 6. gépkocsizó zászlóalj végül visszavetette a lövészhadosztály támadását, amely éjjel visszavonult.²⁰²

A Zalescsikiért folytatott harcok személyi vesztesége 2 fő tiszt és 25 fő legénység halt, 60 fő sebesült, anyagi vesztesége egy páncéltörő ágyú és egy páncélgépkocsi volt.²⁰³ Ez az ütközet volt az eddigi hadműveletek legkomolyabb összecsapása a magyar és a szovjet csapatok között.

Az 1. gépkocsizó dandár menetben volt Kolomijára, de ebben hátráltatta lőszeroszlopának előrevonása a 2. gépkocsizó zászlóaljhoz, így vonulását csak 18 óra után tudta folytatni. A Dnyeszter legfontosabb átjáróit Zalescsiki-Nyugattól Jezsulpolig elérte. Felderítő zászlóalját kiküldte Sznyatintól délkeletre.

Az 1. lovasdandár az 1. gépkocsizó dandár nyomában volt Borkúttól Tatarovig elnyúlva.²⁰⁴

Az 1. hegyidandár kitolta biztosítási területét. A 26. határvadász-zászlóalj Pisztinre ment, a Magda-csoport Tatarovra, a 4. hegyi zászlóalj Vorochtára. A 3. határvadász-zászlóalj a Bárdossy-csoport alárendeltségébe lépett. A dandárnál mostanra vált kritikussá az utánpótlási helyzet, kiváltképp a Bárdossy-csoportnál, amely általában 25-30 km-re volt a zömtől. A 26. határvadász-zászlóalj is ekkor fogyasztotta el utolsó tartalék élelmiszer-adagját. A dandár repülőgépes utánpótlást kért.²⁰⁵

A hiányok nagyok voltak jóformán minden csapattestnél. Ez nemcsak az utánpótlási utak állapotán, hanem a szervezésen is múlott, mivel az ellátó szervek csak július 5-én kezdték meg működésüket, akkor is csak részben. A csapatok gyakorlatilag csak abból gazdálkodhattak, amit magukkal vittek vagy találtak.²⁰⁶ Ebből adódóan leginkább a lőszerutánpótlás okozott gondot, mivel a zsákmányolt szovjet löszereket nem tudták felhasználni.

A légi felderítés a Dnyeszter és a Szeret között erődítési munkákat figyelt meg.²⁰⁷ Ezen a napon kezdték meg a repülő csoport egységeinek áttelepítését. A következőkben az 1. repülő dandár parancsnoksága Kőrösmezőre, a 2/II. vadászrepülő osztály és a VII. közelfelderítő század Kolomijára, a VIII., X. közelfelderítő század és a vonatcsapatok Nadvornára és a 4/II. bombázórepülő-osztály Bustyaházára települt át. A 3/5. bombázórepülő-század maradt Debrecenben.²⁰⁸

A nap folyamán a Kárpát-csoport parancsnokság Husztról Kőrösmezőre települt át.²⁰⁹

Július 6.:

Ezen a napon a Kárpát-csoport parancsnoka megbeszélést folytatott Németh tábornokkal, a Dél Hadseregcsoporthoz kihelyezett összekötő tiszttel, aki a német kívánságokat közvetítette a továbbiakra nézve. E szerint a következő hadműveletekben csak a gyorshadtest vegyen részt, ugyanakkor kívánatos volna a hátországból a többi kerékpáros és gyorsalakulat bevetése is. Szombathelyi ellenvéleményként kifejtette, hogy „[...] a

²⁰¹ HL Kp-csop. II/5. 15. o.

²⁰² Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2321. 112. o.

²⁰³ Uo.

²⁰⁴ HL Kp-csop. II/5. 15. o.

²⁰⁵ HL Kp-csop. II/4. 16. o.

²⁰⁶ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2321. 108. o.

²⁰⁷ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2321. 107. o.

²⁰⁸ HL Kp-csop. I/1. 153. o.

²⁰⁹ Uo. 159. o.

gyorshadtest megerősítve a még rendelkezésre álló négy kerékpáros zászlóaljjal teljesen elegendő arra, hogy az egyre szűkülő, végeredményben mindössze is 50-60 km-es sávot kitöltse. A gyorsaság a fontos és az utak helyreállítása, nem pedig újabb erőknek a hátszárzból való bevetése.” Hozzátette még, hogy a gépkocsizó dandárok megerősítésére a németektől kellene kérni páncélos alakulatokat és páncélelhárító fegyvereket.

A vezérkari főnökség hadműveleti osztálya részben megerősítette Szombathelyi véleményét, mivel kijelentette, „[...] bárhol is jöjjenek némely kívánságok, ezek csak magánbeszélgetésnek tekintendők, minden esetben a VKF²¹⁰ dönt.”²¹¹

A Rakovszky-csoport 15. kerékpáros zászlóaljának egy százada egy megrongált híd pilléreit pallókkal áthidalva Nyiznyovnál átkelt a Dnyeszteren, és Tlusztéra előretörve felderített, ahol egy kisebb szovjet egységet vertek szét. Az itt felbukkanó német felderítők igen elcsodálkoztak, hogy magyar egységeket találtak maguk előtt.²¹² A zászlóalj zöme Sztanyiszlavban volt, ahová időközben a VIII. kerékpáros zászlóalj is beérkezett. A hadihídanyag még Lomnicán volt beépítve, és csak négy-öt nap múlva volt várható felszabadulása, de a parton talált rossz kompot utászaik kijavították, és hamarosan megkezdheték a gépkocsizó részek átszállítását is.²¹³ A komp meggyorsítására a 113. utászszázad két rohamcsónakját előre küldte a Kárpát-csoport parancsnokság.²¹⁴ A Kárpát-csoport további előrenyomulását ekkor már egészében hátráltatta a patakok, folyók vízszintjét és sodrását újra megnövelő eső, ami csak július 8-án állt el.²¹⁵ A Pisky-csoport Sztanyiszlavra, az Újlaky-csoport Kalusra tört előre.²¹⁶

Az 1. hegyidandár kiterjesztette a felderítést kelet felé. A Bárdossy-csoport Kutira nyomult előre, fedezvén a gyorshadtest hátát. A VI. kerékpáros zászlóalj kivált a kötelékből és Gyeljatinja vonult.

A főtámadást végrehajtó gyorshadtest 2. gépkocsizó dandára Zalescsikinél felzárkózott a Dnyeszterre. Átkelési helyeket kerestek, ami az esőzésektől néhol 300 méteresre szélesedett folyón nem volt egyszerű feladat. Átkelési eszközök hiányában egyelőre egyébként sem tudtak partot váltani.²¹⁷ A Benda-csoport 12. kerékpáros zászlóalja Verencsankánál felmorzsolta egy 200 fős szovjet csoportot.

A nap folyamán az 1. gépkocsizó dandár elérte Kolomiját. Felderítő zászlóalja Sznyatinnál biztosított, ahol felvette az összeköttetést a román erőkkel.²¹⁸ Az 1. lovasdandár Tatarov–Mikulicsin területét érte el.²¹⁹ Az 1. lovas légvédelmi gépágyús üteg kilépett a 8. határ vadászdandár alól, visszatért eredeti dandárához.²²⁰ A dandár többi csapatánál változás nem történt, pihenéssel, úthelyreállítással foglalkoztak.²²¹

A 16. kerékpáros zászlóalj és a VIII. gépvontatású közepes tarackos tüzérsztyály tartalékként bevonult Máramaroszigetre.

²¹⁰ VKF: a Honvéd Vezérkar főnöke, a Kárpát-csoport hadműveleteinek idejében Werth Henrik. Lásd a 63. jegyzetet.

²¹¹ HL Kp-csop, I/1. 171-172. o.

²¹² Kontz: i. m. 22. o.

²¹³ HL Kp-csop, I/1. 169. o.

²¹⁴ Kontz: i. m. 23. o.

²¹⁵ Vkf. I. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2322. 146. o.

²¹⁶ HL Kp-csop, I/1. 169. o.

²¹⁷ Uo. 166. o.

²¹⁸ HL Kp-csop, II/5. 18. o.

²¹⁹ HL Kp-csop, I/1. 166. o.

²²⁰ Uo. 170. o.

²²¹ HL Kp-csop, II/4. 17. o.

A repülőfelderítés szerint ekkorra Kamenyec-Podolszkit már kiürítették a szovjetek és sűrű oszlopokban vonultak észak felé. A bombázó erők az uscie-biskupiei és a skalai úton visszavonuló csapatok ellen bombatámadást intéztek.²²²

A nap folyamán Szombathelyi Ferenc látogatást tett a gyorshadtest parancsnokságán Tatarovban. Az utánpótlási útvonalról szerzett benyomásai alapján úgy vélte, további hadműveletek megalapozása két-három napon belül nem lehetséges, mivel az utak állapotában javulás csak addigra várható.²²³ A Bogdán-csoport repülön igényelt utánpótlást, de a Kárpát-csoport parancsnoka utasította, hogy ellátásának súlyát igyekezzen helyszíni beszerzésre alapozni.²²⁴ Ez egyelőre csak üzemanyagból tűnt biztosítottnak, mivel a 104. mozgó gyűjtő és elosztó táborparancsnokság Nadvornán 250 t benzint talált, igaz olaj nélkül.²²⁵

Július 7.:

A Szereten túli hadműveletekre a vezérkari főnökség külön intézkedést adott ki. Ennek értelmében a szomszédos német 11. és 17. hadseregek helyzete szükségessé teszi a további keleti irányú előrenyomulást. A Kárpát-csoport feladata ebből adódóan a folyó átlépése után a Sztugyenica-patakig való előretörés volt Borscseven és Kamenyec-Podolszkin át, ami azt célozta, hogy a 3. román hadsereg Csernyovci és Kotin felé történő támadása előtt elvonuló szovjet csapatok útját elvágják. Az előretörés kivitelezése a gyorshadtest feladata lett.²²⁶

A 8. határvadászdandár parancsnoksága Sztanyiszlavba tette át harcálláspontját, ahová az Újlaky-csoport is beérkezett. Gyalogos részeivel a kapott parancsnak megfelelően az elért pozíciókat tartották, megkezdték a zsákmányanyag összegyűjtését. A 15. kerékpáros zászlóalj éjjel átkelt a Dnyeszteren és reggelre Porohovkára ért. Felderítő százada rajtaütéssel elfoglalta a Borscsevre vezető Szeret-hidat az azt éppen felrobbantani készülő szovjet utászoktól.

A Szeretre való előretörésnek az is a feladata volt, hogy a Zalescsikinél a gyorshadtesttel szemben álló szovjet erőket átkarolják. Így hát a 15. kerékpáros zászlóalj gyorslépcsője a Kárpát-csoport parancsnokságának utasítására Thusztén keresztül Liszovcére tört előre, hogy elvágja a Zalescsikiből visszavonuló ellenség útját, de ez a szovjet csapatkivonás gyorsasága miatt nem járt sikerrel. A 15. és VIII. kerékpáros zászlóaljak gyors ütemben befejezték az átkelést. A VIII. kerékpáros zászlóalj Sztripa felé nyomult előre.²²⁷ További feladatként ez a két zászlóalj biztosította a Dnyeszter túlpártjáról a gyorshadtest egységeinek átkelését.²²⁸

A gyorshadtest 2. gépkocsizó dandára a nap folyamán pihent és anyapótlást végzett a Benda-csoport biztosítása mellett. A csoport megakadályozta az előző nap szétugrasztott szovjet csapatrészek kisebb erőinek összegyűlését és harcbalépését. A dandár megkezdte az átkelést a Dnyeszteren. A hadihídanyag felszabadulásáig a partváltást itt is komppal, illetve bűrűvel kellett megoldani.²²⁹ A 4. gépkocsizó zászlóalj és a gyalogos részek

²²² HL, Kp-csop. IV/d. 120. o.

²²³ HL Kp-csop. I/1. 168. o.

²²⁴ Uo. 167. o.

²²⁵ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2321. 120. o.

²²⁶ HL Kp-csop. I/1. 177. o.

²²⁷ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2322. 130. o.

²²⁸ HL Kp-csop. I/1. 180. o.

²²⁹ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2321. 121. o.

Zalescsikinél bürün, a járművek és lövegek Mihajlcsinél kompon keltek át. A Dnyeszter túlsópartján Tlusztéig jutottak el, de a felderítők délutánra egészen a Szeretig nyomultak előre, ahol a 15. kerékpáros zászlóalj által elfoglalt hídon átkelve hídfőt foglaltak.

Az 1. gépkocsizó dandár élével felzárkózott a Dnyeszterre. Ezen a napon azonban még nem tudtak átkelni a folyón, így a zöm Zsivacsov–Nyezviszka–Obertin körzetében gyülekezett és várta a mihaljcsei híd elkészültét. Egyelőre csak a dandár felderítői jutottak át. A dandár parancsnoksága Kolomijára helyezte át harcálláspontját. Az 1. lovasdandár Kolomiján állva maradt, ahova parancsnoksága is áttelepült. Lovas részei még a hegyekben voltak a torlódás miatt.²³⁰

Az 1. hegyidandárt a gyorsadtest alá rendelték. A Bárdossy-csoport Pisztinre ment a 26. határvadász-zászlóaljhoz. A 3. hegyi zászlóalj Koszovra nyomult előre, ahol sikerült felvenniük az összeköttetést a román erőkkel. A dandár műszaki alakulatai és zászlóaljanként három-három század a mikulicsin–kolomijai út helyreállításán dolgoztak. Az útkarbantartáson kívül megszervezték az anyaggyűjtő szolgálatot is a zsákmány összeszedésére.²³¹ Kolomiján is sok értékes anyag volt, és a kihasználatlan kalusi olajkutakat is hamarosan be akarták üzemelni. Az eddig elfoglalt területen körülbelül egy hadtestnek elegendő üzemanyagot és nagy mennyiségű élelmet találtak, így „csak” a lőszerutánpótlást kellett megoldani.²³²

A nap folyamán Körösmezőre beérkezett a hadihídoszlopok előrevonásához harminchárom vontató, de a személyzet közül csak tizenhat értett a vontatáshoz, a többinek még jogsótíványa sem volt, így a hídanyag előreszállítása tovább késett.²³³

A VII. közelfelderítő század és a Kárpát-csoport parancsnoksága Kolomijába települt át.

Július 8.:

A Kárpát-csoport parancsnokság erre a napra vonatkozó utasítása megállapította, hogy a szovjetek a Dnyeszter és a Szeret közti területet teljesen kiürítették, csak szórványos utóvédek maradtak hátra. Feladatként a szövetséges erők bekerítési műveletének segítése lett kiadva. (Ennek a bekerítő manővernek lett az eredménye az umanyi katlan-csata augusztusban, ahol a szovjet 6., 12. és 18. hadseregek 20 hadosztálya semmisült meg.²³⁴) A csoportnak a Sztugyenica-patakig történő előretörés mellett minél több ellenséges erőt kellett lekötnie a szovjetek észak felé tartó visszavonulását hátráltatva. Ehhez a gyorsadtest alá rendelték a 15., VIII. és IX. kerékpáros zászlóaljakat, miután azok a Szeretet átlépték. Konkrét feladataik voltak:

a Miklós-csoport törjön előre a Sztugyenica-patakig, a Rakovszky-csoport fejezze be az átkelést, érje el a Szeretetet, sávjában vegye át az átjárókat, további támadásra készüljön fel. Sávhátaraik: a Szeretig Nyizsnyovtól a Dnyeszter, Szokolov, Jagielnyica, Szoszolovka vonala.

A Kárpát-csoport sávhatárai északon Halics, Monaszteriszka, Bucsacs, Csorkov, Tinna, Bar vonalában, délen a Dnyeszter vonala a Kalusig lettek megállapítva.

A támadás főerőit a gyorsadtest képezte, melynek Borscseven és Kamenyec-Podolszkin át kellett elérnie a Sztugyenicát. Az előrenyomulást a Rakovszky-csoport volt

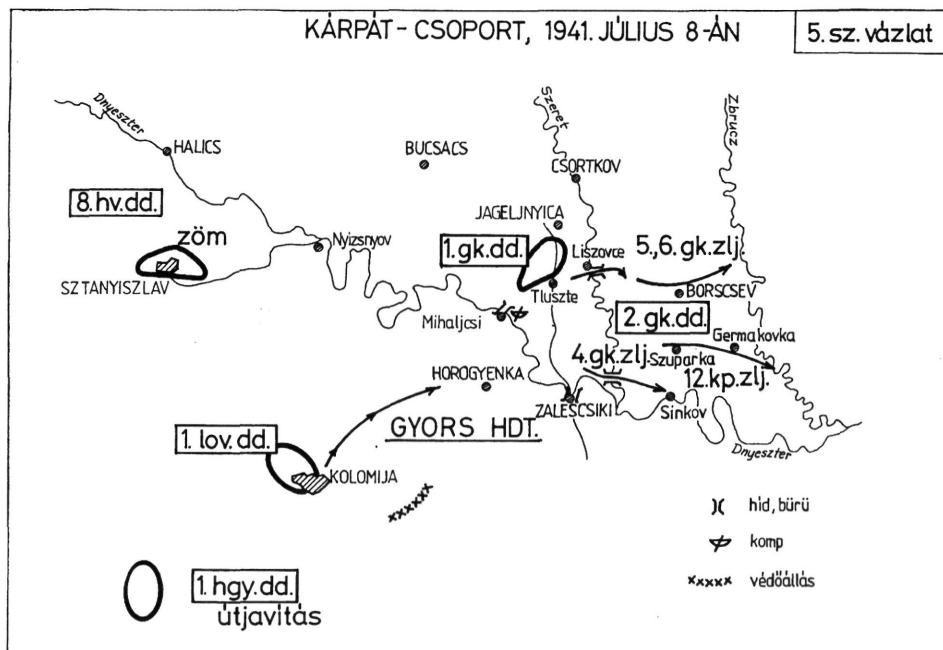
²³⁰ HL Kp-csop. II/5. 20. o.

²³¹ HL Kp-csop. II/4. 18. o.

²³² Vkf. I. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2321. 130. o.

²³³ Uo. 131. o.

²³⁴ Boog: i. m. 485. o.

hivatott biztosítani, a Szeret átjáróinak kézbe vételével.²³⁵ A feladatok végrehajtását megnéhezítették a megáradt folyók és a még mindig viharos időjárás.

A 8. határ vadász dandárnál az eddigi csoportképzést (Pisky-, Újlaky- és Rakovszky-csoport) megszüntették. A dandárnak a kapott parancs értelmében az átjárók birtokbavétele után állva kellett maradnia. A zöm továbbra is Sztanyiszlavban maradt.²³⁶

A gyorshadtest 2. gépkocsizó dandára az átkelés után három oszlopban haladt tovább. A jobbszárnyon a 4. gépkocsizó zászlóalj a Dnyeszter mentén Sinkovra támadt. Középen a 11. harckocsizó-zászlóalj kerékpáros részei és a 12. kerékpáros zászlóalj Szuparkán és Germakovkán át a Zbruczigig tört előre. A balszárnyon pedig az 5., 6. gépkocsizó zászlóalj, a gépvontatású tüzérsztyály, a 11. kerékpáros zászlóalj kerékpáros részei nélkül, a légvédelmi gépágyús szakasz, valamint a 3/4. utászsztyázad Mihaljcsitól Borscseven át nyomultak a Zbruczigig. Borscsevnél egy nagyobb ellenséges utóvédet szereltek le saját veszteség nélkül.²³⁷

A már a gyorshadtesthez tartozó 15. és VIII. kerékpáros zászlóaljok Tluszte térségében egy hátramaradt ellenséges csoportot zúztak szét. Felderítésüket előretolták a Zbruczig.

Az 1. gépkocsizó dandár a Mihaljcsinél elkészült hídon átkelt a Dnyeszteren és a Szeret felé igyekezett. Tlusztét, Jagelnyicát érték el. Felderítői a Szereten meglévő hidakat átvették a 15. és a VIII. kerékpáros zászlóaljaktól.

Az 1. lovasdandár továbbra sem vett részt az előretörésben, folytatta felzárkózását a Dnyeszterre. Kolomijánál biztosító feladatot látott el, míg páncélos és kerékpáros részei a gyorshadtest többi részének hátát fedezték.²³⁸

²³⁵ HL Kp-csop. III/b. 22-23. o.

²³⁶ HL Kp-csop. I/1. 195. o.

²³⁷ HL Kp-csop. II/5. 21. o.

²³⁸ Uo. 22. o.

Az 1. hegyidandár és a 26. határvadász-zászlóalj ezen a napon 0 órától kilépett a gyorshadtest kötelékéből, a Kárpát-csoport közvetlen alárendeltségébe. A csapatok az út zsúfoltsága miatt továbbra is helyükön maradtak, útkarbantartást végeztek. Szombathelyi altábornagy a dandárparancsnokot bízta meg a helyreállítások és az utánszállítás vezetésével.²³⁹ A délutáni vihar az eddig is rossz állapotú utakat tovább rombolta, sok szűk-séghidat pedig elsodortak a megáradt patakok. Ezek hatására az utánpótlás teljesen leállt, ezért útvonalát áttették a Toronya–Sztanyiszlav vonalra, ahol kevesebb volt a híd.²⁴⁰ *(A július 8-i helyzethez lásd az 5. számú vázlatot.)*

4. A gyorshadtest kiválása a Kárpát-csoportból

Július 8-án kapta meg a Kárpát-csoport parancsnoksága a Vkf. 1607. M. 1. vkf. 1941. számú intézkedését a gyorshadtest július 9-i, 0 órától való kiválásáról és a német Dél Hadseregcsoporthoz való alárendeléséről. A kiválás oka a hadseregcsoporthoz kéreése volt, mivel hadműveleteik folytatásához szükségük volt a magyar gyorscsapatokra is, ahogyan erre az összekötő Németh tábornok már július 6-án utalt Szombathelyinek. A gyorshadtest további feladata, míg a Dél Hadseregcsoporttól más utasítást nem kap, az eredeti előrenyomulás folytatása volt: felzárkózás a Sztugyenicára és a szovjet elvonulás megakadályozása, ami továbbra is tartott Kamenyec-Podolszkitól északra felé. Tájékoztatóként közölte a vezérkar, hogy később – előreláthatólag augusztusban – a gépkocsizó zászlóaljak tartalékos legénységét és az 1. lovasdandárt felváltani tervezi. (Ez a terv nem valósult meg.)

Az 1. repülő dandár továbbra is a vezérkari főnökség közvetlen alárendeltségében maradt (július 14–15-én tért vissza békeállomására, Mátyásföldre), ugyanakkor létrehozták az I. gyorshadtest repülőparancsnokságot. A Kárpát-csoportra vonatkozólag közölték, hogy szintén a vezérkari főnökség közvetlen alárendeltségében működik területi és katonai közigazgatási parancsnokságként, míg a megszállt területeket német közigazgatás át nem veszi. Feladatai: amíg a hadműveleti helyzet megkívánja, a gyorshadtest mögött biztosít, illetve a területét megtisztítja a szétszóródott szovjet csapatoktól, helyreállítja a közbiztonságot.²⁴¹

A vezérkari főnökség parancsának értelmében adta ki intézkedését Szombathelyi altábornagy a Kárpát-csoportra nézve.²⁴² Ennek lényege:

A gyorshadtest megkapja az I. hegyidandártól a VI., és a 8. határvadász dandártól a VIII. kerékpáros zászlóaljakat, a VIII/1. kerékpáros géppuskás század kivételével. A gyorshadtest a Szeret átlépése után a 15. kerékpáros zászlóaljat a Kárpát-csoport saját rendelkezésére visszairányítja. Az I. hegyi- és 8. határvadász dandárok július 9-én elért helyzetükben maradnak.

Ezeket kívül Szombathelyi felhívta a gyorshadtest figyelmét arra, hogy a további hadműveletekhez feltétlen kérjen a németektől páncélos és repülő erőket, mert a jelenlegi szervezettel a gyorscsapatok komoly hadműveletek megvívására nem alkalmasak.²⁴³ Ezt közölte a Vkf. I. osztályának főnökével, a Kolomijára látogató Sáska alezredessel is, aki

²³⁹ HL Kp-csop. I/1. 194. o.

²⁴⁰ HL Kp-csop. II/4. 20. o.

²⁴¹ HL Kp-csop. I/1. 183. o.

²⁴² HL Kp-csop. III/ 22. o.

²⁴³ HL Kp-csop. I/1. 184. o.

a 2. lovasdandár 2. páncélos zászlóaljának kiküldését ígerte meg erősítésül és azt, hogy a gyorshadtestet Rundstedt tábornagy „jellegének megfelelően fogja alkalmazni”.²⁴⁴

A Kárpát-csoport működésének offenzív szakasza tehát július 9-én 0 órával, a gyorsadtest kivonásával véget ért, mikor a Kárpát-csoportból kiváló gyorsadtest 1717 tisztel, 41 790 fő legénységgel, 7529 lóval, 1037 országos járművel és 4372 gépjárművel német Dél Hadseregcsoporthoz alárendeltségbe lépett.²⁴⁵ A Kárpát-csoport a továbbiakban mint megszálló alakulat felügyelte és igazgatta a gyorsadtest működési területe és az országhatár közti galíciai területeket. Állományába 1941. július 9-én 1516 tiszt, 44 482 fő legénység, 12 861 ló, 2032 országos jármű, és 1334 gépjármű tartozott.²⁴⁶

A gyorsadtest kiválásáig tartó hadműveletek személyi veszteségei a július 16-án összesített veszteséglista szerint:

- az 1. hegyidandárnál: halott 1, sebesült 4 fő legénység;
- a 8. határvadászdandárnál: halott 2 fő tiszt, 46 fő legénység, sebesült 1 fő tiszt, 76 fő legénység, eltűnt 1 fő tiszt, 76 fő legénység;
- a gyorsadtestnél: halott 2 fő tiszt, 85 fő legénység, sebesült 16 fő tiszt, 247 fő legénység, eltűnt, 1 fő tiszt, 13 fő legénység.²⁴⁷

5. A Kárpát-csoport haditevékenységének értékelése

A Szovjetunió elleni hadjáratához való magyar csatlakozás óhaja a katonai vezetés részéről nem járt együtt hadseregünk kellő felkészítésével. Most a politikai megfontolásokat mellőzve, megkíséreljük csak katonai szempontból értékelni az eseményeket. Az értékelés alapjául Major Jenő tábornok²⁴⁸ „Tapasztalatok az 1941. évi orosz hadjáratról” című jelentése²⁴⁹ és a résztvevő csapattisztek visszaemlékezése, valamint a Kárpát-csoport iratai szolgáltak.

1. Határvédelem

Az „O” határvédelem befejezetlen erősítéseivel és a VIII. hadtest határvédelmi erőivel nem jelentett volna kellő akadályt a túlodalon felsorakozott több mint tizenöt szovjet dandárnak, amennyiben azok megindultak volna ellenük. Ebben az esetben, mivel a hadsereg csapatai békeállományon voltak, legkorábban egy héten belül lehetett volna ellenállást kifejteni – már az ország belsejében. Ezeket a hiányosságokat a német előrenyomulás lendülete pótolta.²⁵⁰

2. Mozgósítás

A mozgósítás gondjai inkább a gyorsadtest esetében jelentkeztek, mivel az 1. hegyi- és a 8. határvadászdandárok már határvédelemben voltak. A mozgósítás elrendelése

²⁴⁴ HL Kp-csop. I/1. 197. o.

²⁴⁵ Tájékoztató, 2. o.

²⁴⁶ Uo.

²⁴⁷ Vkf. I. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2323. 207. o. (A szovjetek az utóvédharcokban és a visszavonulásban körülbelül 500 főt vesztek halottakban és 1000 főt fogolyként.)

²⁴⁸ Major Jenő (Baksa, 1891. VIII. 6 – Blaiach-Immenstadt, 1972. I. 13.): 1940. IX. 1-jétől tábornok, 1940. III. 1 – 1941. XI. 1-jéig az 1. gépkocsizó dandár parancsnoka.

²⁴⁹ Vkf. I. o. napi helyzetjelentése, mikrofilm B/243. doboz: Major Jenő: Tapasztalatok az 1941. évi orosz hadjáratról.

²⁵⁰ HL Kp-csop. IV/d. 439. főlő.

„[...] úgy, mint a Délvidéki eseményeknél is beigazolódott, elkésett a külpolitika határozatlansága és ingadozása következtében”²⁵¹ – írja június 27-i benyomásaiban a 2. gépkocsizó dandár parancsnoka, Bisza Ferenc²⁵² ezredes. Az első „M” nap visszamenőleges elrendelése a mozgósítást nem siettetett, hanem komolytalanná tette. A kitűzött határidők így lehetetlen menetteljesítményeket követeltek meg a kivonuló csapatoktól. A sebtében mozgósított gyorshadtestnek nem volt kellő ideje felkészülni a hadjáratra, sőt békeállománnyal indult el, az 1. lovasdandár 80%-os feltöltöttségen volt. Az ország távolabbi részeiről bevonulók csak később érték utol csapataikat.

Szintén gátló tényezőként hatott, hogy gépjárműpark szempontjából sem volt előkészítve a mozgósítás. Ezen a többi, a hadműveletben részt nem vevő hadtestek készletivel próbáltak segíteni.²⁵³

Az 1. lovasdandár állományában sok volt az újonnan bevonultatott nem katonai, illetve vállalkozói²⁵⁴ ló, amelyek kevésbé bírták a megterhelést. A rossz konstrukciójú nyereg is sokuknak feltörte a hátát.²⁵⁵

3. Harctevékenység

3/a. Menetek:

A hadműveleti területen az előrehaladást a szovjet utóvédeken kívül több tényező is gátolta. A legkorábban meginduló 8. határvadászdandár útjában főleg műszaki zárák voltak, amiket az utászok viszonylag gyorsan eltávolítottak. A dandár tapasztalatai szerint ezek gátló ereje harcászati szempontból igen csekély volt, a szovjetek általában nem használták ki az ebben rejlő lehetőségeket.²⁵⁶ Aknazáraik a sietős telepítés miatt olykor autóval is átjárhatóak voltak, mivel látni lehetett az egyes aknák nyomait. Az utakat is csak egy-egy töltettel robbantották, így azokat hamar helyre lehetett állítani.²⁵⁷ A dandár gyorsan is jutott előre, igaz zászlóaljai emberfeletti, olykor napi 40 km-es menetteljesítményt produkáltak az úttalan hegyi terepen.

Más volt a helyzet a Tatár-hágónál átnyomuló csapatoknál. Itt egyrészt több híd volt az utakon, másrészt már a támadás megszervezése is magában rejtette a torlódás veszélyét. A Kárpát-csoport vezérkari főnöke, Álgya-Pap vezérőrnagy és a német összekötő, Himer vezérőrnagy érthetelen módon ragaszkodtak mind a négy dandár egy úton való előrevonásához, Szombathelyi és Rakovszky parancsnokok javaslatát elutasítva. A helyzetet tovább súlyosbította, hogy ezen a szakaszon nem volt kellő számú műszaki egység, így azt a 8. határvadászdandártól vonták el. A hadihídanyagok csak későn jutottak előre a tehergépkocsi-hiány miatt és a műszaki egységek is békeállományon voltak.²⁵⁸ Így nem meglepő, hogy az erős esőzések által megduzzadt hegyipatakok és folyók olykor komo-

²⁵¹ HL Kp-csop. IV/d. 439. folió.

²⁵² Bisza Ferenc (Pola, 1890. II. 12 – Bécs, 1967. V. 28.): 1938. V. 1-jétől ezredes, 1941. VI. 28 – 1941. VIII. 1-jéig a 2. gépkocsizó dandár parancsnoka.

²⁵³ HL Kp-csop. I/1. 62. o.

²⁵⁴ A vállalkozói lovak olyan kincstári lovak voltak, melyek békeidőben polgári használatra voltak kiadva ellátásuk, gondozásuk fejében.

²⁵⁵ *Bobrovinczky Tamás: A szovjet elleni 1941. évi hadjárat a lovasság szempontjából. Magyar Katonai Szemle, 1942/8. 174. o.*

²⁵⁶ *Kontz: i. m. 28. o.*

²⁵⁷ HL Kp-csop. IV/d. 17. o.

²⁵⁸ HL Kp-csop. II/5. 7. o.

lyan hátráltathatták az előrenyomulást. Természetesen a közlekedési nehézségek kihatottak az utánpótlási helyzetre is.

3/b. Vezetés

A hosszú, részletes hadműveleti intézkedéseket az alakulatokhoz való megérkezésükkor már gyakran túlhaladták az események. Ennek kiküszöböléséhez a dandárparancsnokok rugalmas, az arcvonalhoz közeli vezetésére volt szükség, illetve az általános jellegű elvi intézkedésekre való áttérésre.

Az alegységek vezetői nem mindig voltak tisztában a csapatok menetteljesítményével, és némelyiküknek a térképolvasás is nehézséget okozott. Az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy túl sok – tizenegy – féle térkép volt használatban.²⁵⁹

3/c. Harcmódor

A szovjetek védekező harcmódora eleinte igen zavaróan hatott a magyar egységekre, amelyek kezdetben a felderítést elhanyagolták. A szovjetek az utóvédharcok során kis egységekben – gyakran civil ruhában – támadtak a magyarokra, a felderítők átengedése után. Ezt a felderítők térelőnyének növelésével tudták a későbbiekben kiküszöbölni. Jól volt alkalmazható a szovjetek ellen az elővédnél használt üteg, repeszgránáttal. A szovjetek – hadműveleteik jellegéből adódóan – reggelre általában eltűntek a magyar egységek elől.²⁶⁰ Találkozóharcra csak a zalesciki átkelőnél került sor, de éjjel itt is visszavonultak.

4. Ellátás

A 8. határvadász dandár már a határvédelem megkezdésekor megkapta anyagi utánpótlását. Csak ennek volt köszönhető, hogy „[...] a teljesen váratlanul érkező támadási parancs a dandárt olyan helyzetben találta, hogy az előrenyomulást rögtön megindíhatta.”²⁶¹ Ez nagyjából elmondható volt az 1. hegyidandárról is, de a gyorshadtestről annál kevésbé. Az ellátóoszlopok rendre későn érkeztek be, a távolabbra elszakadt egységek így kénytelenek voltak időnként repülőgépes utánpótlást igényelni, illetve élelmiszerből főként a helyi beszerzésre támaszkodni. A közlekedési állapotok olyan mértékben súlyosbították ezt a helyzetet, hogy július 6-án Szombathelyinek már kétségei támadtak a továbbhaladást illetően.²⁶²

Az utánpótlási vonalak állapota miatt a gyorshadtest további hadműveleteihez és a Kárpát-csoport ellátásához nagy szükség volt a megszerzett tekintélyes zsákmányanyagra. Az anyagi helyzetjelentés szerint a zsákmány július 9-ig: 1000 t benzin, 8-10 t olaj, 20 vagon petróleum, 500-600 vagon fémanyag, 200 vagon liszt, 30 vagon cukor, 4 vagon szappan, 6 vagon ruhanemű, 5 vagon lőszer, 8 vagon gázálc, 2 vagon optikai és technikai felszerelés volt. Ezekon kívül kézre került még egy teljes kórháznyi orvosi felszerelés, 100 db traktor, 500 db üzemképtelen tehergépkocsi és 30 db üzemképtelen autóbusz.²⁶³ Nehézséget leginkább a hátországba és az ellátóközpontokba való elszállítás okozott.

Az egészségügyi ellátás is hiányosnak bizonyult. A csapatok egészségügyi felszerelése kevés volt és nagyon le volt maradva. A Kárpát-csoport hadjárata idején az első egészségügyi oszlop – a 24. – csak június 30-án érkezett be. A harcokat megkezdő 8. határvadász dandárnak egészségügyi felszereltsége nem volt, sem sebesültszállító

²⁵⁹ Major: i. m. 20. o.

²⁶⁰ Zsedényi: i. m. 6. o.

²⁶¹ Kontz: i. m. 29. o.

²⁶² HL Kp-csop. I/1. 168. o.

²⁶³ Vkf. I. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2321. 147. o.

típusgépkocsija. A munkácsi csapatkórház és a polgári kórházak nem voltak a sebesültek fogadására kellően felkészülve.²⁶⁴ Természetesen a haditevékenységek nem járhattak áldozatok nélkül, de a fentiekből adódóan elvárás miatt jóval többen vesztették életüket, mintha a megfelelő ellátást időben tudták volna nekik biztosítani.

5. Fegyverzet, felszerelés

A kézfegyverek általában megfelelőnek bizonyultak, de a Mannlicher rendszerű puskák tűzgyorsaságban nem vehették fel a versenyt a szovjet automata puskákkal és géppisztolyokkal.

A löveganyag általában kevésnek bizonyult. Páncéltörő ágyúból kevés volt, az is kis űrméretű, 37 és 50 mm-es. A 7,5 cm-es hegyi és tábori ágyúkból, a 10,5 cm-es tábori ágyúkból és könnyű tarackokból, valamint a 15 cm-es közepes tarackból egyaránt kevés volt. Minőségileg legjobban az 50 mm-es gránát- és 81 mm-es aknavetők, valamint a 40 mm-es légvédelmi gépágyúk és 80 mm-es légvédelmi ágyúk váltak be.

A csapokkal kivonult páncélozott járművek (Toldi könnyű harckocsi, Ansaldo kisharckocsi, Csaba páncélgépkocsi) csak gyalogság ellen voltak hatásosak kis átütőerejű fedélzeti fegyvereik miatt. Az Ansaldo típusú kisharckocsik azonban vékony pánélzatuk és a fedélzeti fegyver beépítése miatt még gyalogság ellen is csak korlátozottan voltak bevethetők.

A kerékpár- és gépjárműanyag igen gyatra volt – ez főleg a bevonultatott civil járművekre volt jellemző. A későbbiekben csak a Botond felelt meg a terep és a harc követelményeinek, de ebből a típusból kevés volt.²⁶⁵

A repülőgépanyag szintén jobbára elavult volt, sokfélesége pedig alkatrész-utánpótlási gondokat okozott. Bombázóként Caproni Ca-135, Junkers Ju-86, vadászként Fiat CR-32, CR-42, Reggiane Re-2000, felderítőként Heinkel He-46, He-70, WM-21, szállítóként Savoia Marcetti SM-75 típusok álltak az 1. repülődandár alkalmazásában.

Ruházat tekintetében a minőség és mennyiség egyaránt kiváló volt a gyalogságnál. A motorkerékpáros és harckocsizó legénység mervebb bőrruházata azonban nem biztosított a viselőjének kellő mozgékonytágot. A huszárok nadrágjának a szabása nem volt megfelelő, így gyorsabban kopott.

A műszaki és híradóanyag minőségben megfelelő volt, de nem elegendő mennyiségű.

Összbenyomásként újra csak a gyorshadtest naplóját idézhetjük: „A Kárpát-csoport VII. 1. támadása pedig teljes lerohanás jellegű rögtönzés volt, ahol nem lehetett sem várni, sem sokat okoskodni.”²⁶⁶ Mindenesetre a csapatok megtettek minden megtehetőt az előrenyomulás érdekében. A kitűzött feladatokat a realitás határáig, sőt néha még azon is túl teljesítették. Sebességükkel olykor még a jóval nagyobb erővel támadó németeket is meglepték. A felmerülő nehézségek leküzdésében sokat segített a leleményesség (például a vorochtai pékműhely beüzemelése) és olykor a helyi lakosság kedvező hozzáállása (önkéntes hegyivezetők segítsége a felderítőknél²⁶⁷). A Kárpát-csoport hadműveleteit illetően igazat kell adjunk az egyik korabeli értékelőnek: „A hadjáratot megelőzően fennállott viszonyok között minden esetre elértük azt, ami emberileg elérhető volt.”²⁶⁸

²⁶⁴ HL Kp-csop. I/1. 96. o.

²⁶⁵ Major: i. m. 32. o.

²⁶⁶ HL Kp-csop. I/3. 28. o.

²⁶⁷ HL Kp-csop. II/2. 25. o.

²⁶⁸ Bobrovinczky: i. m. 274. o.

6. Megszálló tevékenység

A Kárpát-csoport további működését parancsnokságának az 519. Kp-csop. I. a. 41. VII. 9. számú rendelete szabályozta.²⁶⁹ Ennek lényege: a gyorsadtest kiválása után a Kárpát csoport parancsnokság mint területi és katonai közigazgatási parancsnokság működik tovább a határ és a gyorsadtest között, alárendeltségében a 8. határvadász- és 1. hegyidandárok szervezetszerű alakulataival – kivéve a portyázó századokat, amelyek a VIII. hadtest parancsnoksága alá tartoznak.

Feladata a gyorsadtest mögötti harcászati biztosítás, a terület megtisztítása a szétszóródott szovjet csapatoktól, légvédelmi biztosítás, illetve a normális élet – termelés, közbiztonság – helyreállítása. Ehhez bevezetik a katonai közigazgatást. A terület felosztása a dandárok között: 1. hegyidandár: Kárpát-csoport déli határa–Nyezviska–Chotyimir–Otinja–Nadvorna–Rafaljova–országhatár.

8. határvadászdandár: ettől északkeletre a Dnyeszter mentén a Kárpát-csoport északi határáig. A Kárpát-csoport parancsnoksága Kolomijába, a dandároké Horogyenkába és Sztanyiszlavba települnek.

A megszállást minden nagyobb helységben legalább század erejű csoportokkal kell végrehajtani, a Dnyeszter-átjárókat tüzérséggel megerősített gyalogsággal kell biztosítani. A közigazgatással kapcsolatban a parancs leszögezte: az ukrán lakossággal lehetőleg barátságosan kell bánni, de a merényleteket, szabotázs akciókat meg kell torolni, ha kell, akár túszzedéssel is. Egyéb bűncselekmények a közigazgatási hatóságokra és a honvédelmi igazságszolgáltatásra tartoznak.

A megszállás befejezésére a nagy terület és a loállomány jelentős megcsappanása miatt csak több nap után kerülhetett sor. A zászlóaljak úticéljukat általában július 16-ra érték el.

Az 1. hegyidandár július 12-én indult Tatarovból. A 11. határvadász-zászlóalj, a 26. határvadász-zászlóalj útege és a dandárparancsnok törzse Kolomijába, a 3. hegyi zászlóalj Obertinbe, a 4. hegyi zászlóalj Chlebicsin-Lesznijszbe vonultak. A 3. hegyi zászlóalj Koszovit, a 2. határvadász-zászlóalj Gyeljatint, a 26. határvadász-zászlóalj Horogyenkát, az 1. hegyi huszárszázad pedig Zablatovot szállta meg.

A 8. határvadászdandár 1. hegyi és 25. határvadász-zászlóaljai Sztanyiszlavba vonultak. A 10. határvadász- és a IX. kerékpáros zászlóalj a Dnyeszter északi oldalán zömmel Jageljnyicán és Szkalán rendezkedtek be.²⁷⁰ A kijelölt állomáshelyek elfoglalása után a feladatok megkezdése nem váratott sokáig magára.

A Kárpát-csoport parancsnoksága július 11-i utasításában intézkedett a katonai közigazgatás bevezetéséről. Ennek segítésére a községi közigazgatási szerveket újra felállították megbízható ukrán lakosokból. Nekik és az 1. hegyi- valamint a 8. határvadászdandár tábori csendőrség²⁷¹ egységeinek kellett biztosítaniuk a megkezdődő aratási munkálatok zavartalanságát és a közrend helyreállítását.²⁷² Megkezdődött a volt szovjet közigazgatási rendszer helyettesítése is, megszervezték a helyi polgári hatóságokat, tanácsokat.

Az anyagi készletek felderítését is megkezdték. Ehhez felállításra kerültek a 101., 102., 103., 104. anyaggyűjtő állomások és a 106., 107. mozgó gyűjtő és elosztó táborok.

²⁶⁹ HL Kp-csop. III/b. 26. o.

²⁷⁰ HL Kp-csop. IV/1. 3. o.

²⁷¹ Tábori csendőrség: a legfontosab magyar katonai rendészeti szerv a második világháború idején, melynek feladata a hadsereg belső rendjének fenntartása, a kémelhárítás és a hírszerzés volt.

²⁷² HL Kp-csop. III/b. 29. o.

Július 16-tól 60, majd 100 tehergépkocsival kezdték meg a zsákmányanyag összegyűjtését. Megindították a gyárak és üzemek termelését.²⁷³ A termelés beindítása mellett fontos feladat volt még a közlekedési vonalak, utak, vasutak, hidak helyreállítása amit a 102. vasútépítő zászlóalj törzs alá rendelt 101., 104., 105., 111. vasútépítő²⁷⁴ századok, a 120., 123. vasútépítő munkaszolgálatos²⁷⁵ századok, valamint a VIII. utászászlóalj végezt el, a német hadseregparancsnokság nagy elismerésével.²⁷⁶

Mivel a megszálló csoport a hadműveleti terület mögött helyezkedett el, így mód nyílt a részleges leszerelésre. Egyes alakulatokat teljesen leszereltek, másoknál csak a „nemténylegeseket” vagy azok egy részét bocsátották el.²⁷⁷ A különböző csoportok július 18–21. között indultak Kőrösmezőre és Volócra gyalogmenetben. Az 1. hegyidandártól 6306 fő és 3492 ló, a 8. határvadászandártól 3855 fő és 1953 ló szerelt le.²⁷⁸ Ez a legénység és a loállomány mintegy egynegyedét jelentette. Rajtuk kívül még kéthetes aratási szünetre elengedték a legénység egy részét két váltásban. Ez a nagyarányú állománycsökkenés egy időre komoly gondokat okozott a megszálló feladatok végrehajtásában.²⁷⁹

A gyorsadtest előrehaladásával időközben egyre növekedett a Dnyeszteren túli megszállandó terület. Ezt azonban csak időlegesen kellett felügyelni, mivel a németek augusztus elejére átvették a térséget. Augusztus 1-jén Szombathelyi altábornagy részvételével ünnepélyes keretek közt megtartották Lembergben a galíciai területek Lengyel Fő kormányzóságba való betagolását. Az ünnepségen a németek részéről von Roques²⁸⁰ vezérőrnagy és Franck miniszter-fő kormányzó vettek részt. Nemsokára meg is kezdték a német igazgatás előkészítését. Ennek eredményeképp augusztus 14-én a Kárpát-csoport alárendeltsége is megváltozott, ekkortól a Dél Hadseregcsoporthoz közvetlen alárendeltségébe lépett.²⁸¹

A megszállás katonai szükségyszerűségein túli céljainak elérése szempontjából nagy jelentőséggel bírt, hogy a területek augusztus 1-jére tervezett átadását 14-ig sikerült elhúzni. E célokról Sáska alezredes Szombathelyi altábornagynak így nyilatkozott: „[...] ezt a megszállt területet jó sokáig szeretnénk a kezünkben tartani, hogy a zsákmányolt hadianyagot, élelmiszert, üzemanyagot és főleg gumit amilyen gyorsan csak lehet, hazaszállítsuk és másrészt, hogy erre a területre a nemkívánatos honi elemeket, zsidókat és ukránokat áttelepíthessük.”²⁸²

Ami az első fő célt, az anyaggyűjtést illeti, míg a németek át nem vették a területet, addig szabadon gyűjthettek a magyar egységek. Ennek határt igazán csak a szállítójárművek mennyisége és az üzemanyaghiány szabhatott. Az OKH²⁸³ Himeren keresztül július 27-én küldött tájékoztatása szerint a németekkel szövetséges haderők az elfoglalt

²⁷³ HL Kp-csop. III/b. 30. o.

²⁷⁴ A vasútépítő alakulatok feladata a rombolt vasútvonalak helyreállítása és az újraindított vasúti forgalom szervezése, irányítása volt.

²⁷⁵ A munkaszolgálatos alakulatok feladata a fegyver nélküli honvédelmi szolgálat volt. Állományát származási, politikai, erkölcsi vagy egészségügyi okokból katonailag alkalmatlannak minősített személyek alkották.

²⁷⁶ *Csima*: i. m. 106. o. és *Zakariás Zoltán*: Honvéd vasútépítők. H. n. é. n. (1990.) 130–136. o.

²⁷⁷ HL Kp-csop. III/b. 35–36. o.

²⁷⁸ HL Kp-csop. IV/I. 5. o.

²⁷⁹ Uo.

²⁸⁰ Karl von Roques (Farnkfurt a. M. 1880. V. 7 – Landsberg, 1949. XII. 24.(?)): vezérőrnagy, 1941. III. 16 – 1942. XII-ig a Dél Hadseregcsoporthoz biztosító-megszálló erőinek parancsnoka.

²⁸¹ HL Kp-csop. IV/I. 13. o.

²⁸² Idézi HL Kp-csop. I/I. 203. o.

²⁸³ OKH: Oberkommando des Heeres, a német szárazföldi haderő főparancsnoksága.

területek zsákmányából a saját hiányok feltöltésének erejéig rendelkezhetnek azon túl ennek joga az OKH-t illette meg.²⁸⁴ A magyar anyaggyűjtés szorgosságát dicsérte, hogy a németek elől olajfűró berendezéseket és a bányák kisvasút anyagát sikerült még időben hátraszállítani, ami miatt Lasch galíciai német főkormányzó nehezményezésének adott hangot.²⁸⁵ Ami az ukrainai megszállás Sáska által megemlített második fő céját, a Magyarországon nemkívánatosnak minősített elemektől való megszabadulást illeti, igen gyors szervezést tapasztalhatunk. A Kárpát-csoport augusztus 9-i jelentése szerint már a megszállás első hónapjában 12 711 főt telepítettek ki Galíciába.²⁸⁶ A kitelepítettek döntő többsége német, osztrák, lengyel és szlovák zsidó menekült volt, de kerültek közéjük magyarok is, főként Kárpátaljáról. Közülük sokan hazaszöktek, főleg magyar katonák segítségével, hordókba és egyéb szállítmányokba bújtatva, ami miatt külön rendszabályokat vezetett be a Kárpát-csoport parancsnokság.²⁸⁷ A Kőrösmezőn felállított gyűjtőhelyről az SS egységei szállították tovább a deportáltakat Kolomijába.²⁸⁸

A német igazgatás bevezetésére augusztus 14-én 12 órától került sor, mikor is a magyar csapatok átadták az üzemek őrzését. A Déli Hátsóseregterület Parancsnokságnak intézkedésére a magyar csapatok ezután a Zbruczról keletre eső területek megszállására vonultak át, a német 444. megszálló hadosztály felváltására. Működési határokként nyugatról a Zbrucz, délről a Dnyeszter a Zbrucz torkolatától, északról a Zarudze–Avratin vonal, keletről a Kalus–Bar–Leticsev–Scserbany vonal lett kijelölve. A csoport feladata az úgynevezett „Rollbahn Süd”, a Dél Hadseregcsoport fő utánpótlási vonalának biztosítása lett. Ezen kívül parancsuk volt még az erdős területek átfésülésére, a fegyverek begyűjtésére és a vasútvonalak biztosítására. Az átvonulást augusztus 26-ra befejezték. Ekkortól már a Mogilew–Bar vasútvonal felügyelete is alájuk tartozott.²⁸⁹

Szeptember 1-jén megalakult a német Ukrainai Helytartóság, melynek keleti határa a Mogilew–Bar vonalon volt. A Kárpát-csoport területének keleti határait ekkor kitölték az Uljanovka–Ternavka–Oradovka vonalig. Az Ukrainai Helytartóság területére eső részt az 1. hegyidandár, az attól keletre eső területet a 8. határvadászdandár vette át Proszkurov és Vinnica székhelyekkel.

A csoport és a dandárok parancsnoki posztjain szeptember 6-tól változás állt be. A honvéd vezérkar főnökévé kinevezett Szombathelyi Ferenc posztját a 8. határvadászdandár parancsnokságával együtt Farkas Ferenc²⁹⁰ tábornok, az 1. hegyidandár parancsnokságát pedig Pintér Aladár²⁹¹ ezredes vette át.²⁹²

A Kijev elestével megmozduló frontok a megszállási övezetet is átrendezték. Szeptember 18-án a román megszálló erőknek átadta a 8. határvadászdandár a Bartól és

²⁸⁴ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2322. 200. o.

²⁸⁵ Uo. 2326. 422. o.

²⁸⁶ Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések, mikrofilm B/243. doboz, 2322... 427. o.

²⁸⁷ HL Kp-csoport. Kárpát csoport parancsnokság – parancsok 38., 40. sz.

²⁸⁸ Az 1941-ben kitelepített összesen körülbelül 18 000 személy közül sokat agyonlőttek augusztus 27–28-án Kamenyec-Podolszkinál a németek és az ukrán milícisták. Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter erről tudomást szerezve azonnal leállította a kitelepítéseket. Bővebben lásd *Braham, L. Randolph: A magyar Holokauszt. Budapest, 1988. 171. o.*

²⁸⁹ HL Kp-csoport. IV/1. 14. o.

²⁹⁰ Farkas Ferenc (Apatin, 1891. VII. 28. – Balatonfüred, 1970. VII. 17.): 1940. IX. 1-jétől tábornok, 1941. VIII. 1 – 1941. XI. 1-jéig a 8. határvadászdandár parancsnoka.

²⁹¹ Pintér Aladár (Jászszentandrás, 1892. IX. 13. – Budapest, 1973. X. 26.): 1939. V. 1-jétől ezredes, 1941. X. 1 – 1943. VIII. 10-ig az 1. hegyidandár parancsnoka.

²⁹² HL Kp-csoport. IV/1. 18. o.

a Bugtól délre eső területeket. A további átcsoportosítások során Uman, Golowanjevsk és Pierwomaisk területeire mentek a Kárpát-csoport megszálló erői, míg végül szeptember 26-ára Szombathelyi, mint a honvédség új vezérkari főnöke, intézkedett a Kárpát-csoport felváltásáról, az Olgyay Károly²⁹³ vezérezredes parancsnoksága alatt, német alárendeltségben megalakuló „Magyar megszálló csoport parancsnokság” által.

A megszálló erők 124. dandára Sziklay György²⁹⁴ ezredes vezetésével ekkor átvette az 1. hegyidandár területét, az pedig elindult Kőrösmezőre. Utolsó részei november 4-én érték el a magyar határt.

Szeptember 30-án a Kárpát-csoport parancsnoksága megindította haza a 8. határ vadász dandár ütegeit, majd október 5-én 0 órával befejezte működését, helyét átadva a magyar megszálló csoport parancsnokságnak. A 8. határ vadász dandárt a 121. megszálló dandár váltotta fel. A határ vadászok kivonása eltolódott: mivel az intézkedést csak október 29-én adtak ki, így csak november 1-jén kezdhették el a határ vadászok menetüket Kőrösmezőre gyalog, onnan helyőrségükbe vonattal.²⁹⁵

Az 1. hegyidandár november 9-i aknaszlatinai és a 8. határ vadász dandár december 3-i munkácsi díszszemléje zárta le végül a Kárpát-csoport 1941. évi ukrajnai tevékenységét.

A Kárpát-csoport megszálló feladatának értékelésül álljon itt egy idézet a Búcsúparancsból: „A Kárpát-csoport [...] a meghódított területen megteremtette a rendet, biztonságot, és bevezette a közigazgatást. A mostoha időjárás ellenére végrehajtott hatalmas menetekkel, fárasztó őr és járőr szolgálatokkal biztosította az elől küzdő magyar és szövetséges csapatok ellátását. Ellátó és szállító egységeink a nehézségek és igen rossz útviszonyok mellett emberfeletti munkát végeztek, hogy a csapatok maradéktalanul végezhesék feladataikat. [...] Ezek szerint a Kárpát-csoport a rábízott feladatokat maradéktalanul megoldotta.”²⁹⁶

²⁹³ Olgyay Károly (Alsókomána, 1887. XII. 17 – Cleveland, 1956. V. 20.): 1940. V. 1-jétől tábornok, 1939. I. 15 – 1942. IV. 18-ig a 18. gyalogdandár, ill. könnyű hadosztály parancsnoka, 1941. X. 2 – 1942. II. 10. az Ukrajnában működő megszállócsoport parancsnoka.

²⁹⁴ Sziklay György (Budapest, 1887. III. 29 – n. a.): 1938. V. 1-jétől ezredes, 1941. VIII. 1 – 1942. X. 15-ig a 124. gyalogdandár, ill. könnyű hadosztály parancsnoka.

²⁹⁵ HL Kp-csop. IV/1. 24. o.

²⁹⁶ HL Kp-csop. Kárpát-csoport parancsnokság – parancsok, 47. sz.

KIVONULÓ HADREND

I. Gyorshadtest:

(Július 2-től mint Miklós-csoport működött,
pk: Dálnoki Miklós Béla altbgy., vkf.: Zsedényi Zoltán ezds.)

1. lov. dd. (pk.: Pongrácz Pál ezds.)

- 3. hn. ezd. + ezd. közvetlenek
- 4. hn. ezd. + ezd. közvetlenek
- 13. kp. zlj.
- 14. kp. zlj.
- 1. lov. tü. oszt.
- 3. gk. gv. tar. tü. oszt.
- 1. lov. lgv. gá. ü.
- 1. lov. pc. oszt.
- 1. lov. dd. gk. u. szd.
- 1. lov. dd. hír. szd.
- 1. lov. dd. fog. von. pság.
- 1. lov. dd. gk. von. pság.

1. gk. dd. (pk.: Major Jenő vörögy.)

- 1. gk. zlj.
- 2. gk. zlj.
- 3. gk. zlj.
- 10. kp. zlj.
- 9. hk. (kp.) zlj.
- 1. gk. dd. gv. kö. tar. tü. oszt.
- 1. gk. gv. lgv. gá. ü.
- 1. gk. dd. feld. zlj.
- 1. hk. dd. hír. szd.
- 1. gk. dd. ut. szd.
- 1. gk. dd. von. pság.

2. gk. dd. (pk.: Vörös János vörögy.)

- 4. gk. zlj.
- 5. gk. zlj.
- 6. gk. zlj.
- 12. kp. zlj.
- 11. hk. (kp.) zlj.
- 2. gk. dd. gv. kö. tar. tü. oszt.
- 2. gk. dd. gv. lgv. gá. ü.
- 2. gk. dd. hír. szd.
- 2. gk. dd. feld. zlj.
- 2. gk. dd. u. szd.
- 2. gk. dd. von. pság.

Gyorshadtest közvetlen csapatok:

- I. gys. hdt. hír. szd
- VI. kp. zlj.
- VIII. kp. zlj.

V. gk. gv. köz. tar. tü. oszt.

- I. gv. lgv. tü. oszt.
- V. gv. lgv. tü. oszt.
- VIII. gv. lgv. tü. oszt.
- 4. rep. ezd. (2. kf. szd., 1. vad. szd. 1. b. szd.)
- 152. gk. u. zlj.
- 150. hír. zlj.
- I. gys. hdt. von. pság

1. hgy. dd. – Felkl-csoport:

(A dd. a Kárpát-csoport harcaiban megerősítve, mint „Felkl csoport” vett részt, Felkl Jenő tbk. psága alatt. Június 2-től a Miklós-csoport alárendeltségébe ulatták.)

- 2. hv. zlj.
- 3. hv. zlj.
- 11. hv. zlj.
- 26. hv. zlj.
- 3. hgy. zlj.
- 4. hgy. zlj.
- V. lgv. tü. oszt.
- VIII. lgv. tü. oszt.
- VIII/2. gv. lgv. gá. ü. (pc. elh-ra)
- 104/4. lgv. gá. ü.
- 105. lgv. tü. oszt. 1. és 2. ü.
- 1. hgy. hu. szd.
- 1. hgy. u. szd.
- VIII/1. u. szd.
- 12. gy. ezd. ár. szd.
- 106. ello. (VII. 06-tól)

(A csoport a hadműveletek során még kisebb csoportokra lett bontva: Kögler-, Bárdossy-, Pietrosi-, és Bogdáni-csoportokra.)

8. hv. dd. – (Rakovszky csoport)

(A dd. átszervezve vett részt a hadműveletekben „Rakovszky-csoport”-ként,
pk.: Rakovszky György tbk.)

- 10. hv. zlj.
- 25. hv. zlj.
- 1. hgy. zlj.
- 2. hgy. zlj.
- VIII. kp. zlj.

15. kp. zlj. (07. 03-tól)

24/II. fog. köz. tar. ü.

1. lov. lgv. gá. ü.

VIII/1. sebsz. gk. oszl.

VIII. bakt. álls.

5. gk. zlj. (tartalék)

VIII/1. ello.

(A csoport VII. 03-tól két kisebb csoportra oszlott: Pisky- és Újlaky-csoportokra.)

VIII. gv. köz. tar. ü.

VIII. távi. ép. szd.

8. őrezd.

106. htp. zlj.

107. htp. zlj.

108. htp. zlj.

VIII. u. zlj.

IX. u. zlj.

102. vép. szd.

101. pc. vonat

Kárpát-csoport közvetlenek:

(A július 8-tól közv. alárendeltségbe lépő

1. hgy. és 8. hv. dd. alakulataival.)

IX. kp. zlj.

15. kp. zlj.

16. kp. zlj.

I. lgv. tü. oszt.

II. lgv. tü. oszt.

IV. lgv. tü. oszt.

10. ő. lgv. gá. ü.

101. lgv. fi. szak.

Repülő erők:

1. repülődandár-parancsnokság

VIII. kf. ezd.

X. kf. ezd.

VII. kf. szd.

2/II. v. rep. o.

4/II. b. rep. o.

3/5. b. rep. ezd.

rep. dd. vonatcsoport

Viktor Andaházi Szeghy

THE ACTIVITY OF THE KÁRPÁT GROUP IN THE UKRAINE, 1941

Summary

The study aims at introducing the fighting and occupying activity of the Kárpát operational group and its subordinated units, set up at the beginning of the Hungarian offensive against the Soviet Union, from their crossing of the Hungarian-Soviet frontier to their withdrawal from the Ukraine.

In the introductory part, it is being discussed why the German supreme command insisted on the Hungarian participation in the offensive, owing to the failures of operation Barbarossa, and treats the development of the German attack and the Soviet defence prior to Hungary's entering into the war. The following chapter outlines the circumstances and questions of the Hungarian declaration of war, and then deals with the structure and the short history of the higher level formations deployed (VIII Corps Command, 1st Mountain Brigade, 8th Border Rifle Brigade, Rapid Deployment Corps) and the activation of Hungarian frontier defence.

The study focuses on the fighting activities, from 28 June 1941, i.e. the crossing of the Hungarian-Soviet frontier, to 8 July 1941, i.e. the withdrawal of the Rapid Deployment Corps from the subordination of the Kárpát Group. The fighting activities are introduced down to battalion level, in daily details. With the help of maps, the most significant troop movements are easy to follow. The evaluation at the end of the chapter summarises the military experiences of the operation on the strength of the contemporary staff report.

The conclusion offers a survey of the Kárpát Group's occupying activity from 9 July to 5 October 1941.

In the appendix of the study, the author publishes the in-depth order of battle of those higher level formations that took part in the manoeuvres and the occupation.

Viktor Szeghy Andaházi

L'ACTIVITÉ DU GROUPE CARPATES EN UKRAINE EN 1941

Résumé

L'objectif de l'étude est de présenter le fonctionnement du groupe opérationnel Carpates et de ses unités subordonnées à partir du franchissement de la frontière hungaro-soviétique en passant par leurs activités militaires et d'occupation jusqu'à leur retrait d'Ukraine.

La première partie de l'étude traitera les lacunes du plan Barbarossa – en raison desquelles le commandement militaire allemand a incité les Hongrois à participer à l'attaque –, les développements de l'offensive allemande et de la défense soviétique jusqu'à l'entrée en guerre de la Hongrie. Le chapitre suivant présentera brièvement les circonstances de l'entrée en guerre de la Hongrie et les points d'interrogation y relatifs ainsi que l'organisation et l'historique des corps d'armée engagés dans la campagne (8e commandement du corps d'armée, 1e brigade de montagne, 8e brigade de garde-frontière et de déploiement rapide) et l'activation de la défense des frontières.

Le chapitre central de l'étude présente les activités militaires entre le 28 juin 1941 (franchissement de la frontière hungaro-soviétique) et le 8 juillet 1941 (séparation du corps d'armée de déploiement rapide d'avec le groupe Carpates) sous forme de classement journalier jusqu'au niveau des bataillons. Pour permettre un meilleur suivi, les opérations militaires majeures sont illustrées par des schémas cartographiques. L'évaluation à la fin du chapitre résume les expériences militaires de l'opération sur la base du rapport d'état major de l'époque.

La partie finale de l'étude présente et évalue l'activité d'occupation du groupe Carpates entre le 9 juillet et 5 octobre 1941.

En annexe, on peut trouver l'ordre de bataille détaillé des corps d'armée ayant participé aux opérations militaires et à l'occupation.

Viktor Andaházi Szeghy

DIE TÄTIGKEIT DER KARPATENGRUPPE IN DER UKRAINE IM JAHRE 1941

Resümee

Ziel der Studie ist es, die Funktionsweise der Karpatengruppe vorzustellen, also der Operationsgruppe und ihrer untergeordneten Verbände, die am ungarischen Angriff gegen die Sowjetunion teilnahmen. Dabei beginnt der Überblick beim Passieren der ungarisch-sowjetischen Grenze, geht über die Kampf- und Besatzungstätigkeiten bis zu ihrem Abzug aus der Ukraine.

In der Einführung wird dargestellt, weshalb die deutsche Kriegsführung – wegen des Mangels des Unternehmens Barbarossa – auf das Einschalten von Ungarn in den Angriff drängte. Zudem wird beschrieben, wie sich der deutsche Angriff und die sowjetische Verteidigung bis zum Kriegseintritt Ungarns entwickelten. Das folgende Kapitel der Studie gibt einen kurzen Überblick über die Umstände und Fragezeichen des ungarischen Kriegseintritts, sowie die Organisation und kurze Geschichte der Heereskörper, die am Feldzug teilnahmen (VIII. Korpskommandantur, 1. Gebirgsbrigade, 8. Grenzjägerbrigade und das Schnellkorps) und die Aktivierung des ungarischen Grenzschutzes.

Schwerpunkt der Studie bildet das Kapitel, das die Kriegshandlungen vorstellt. Es behandelt den Zeitraum zwischen dem 28. Juni 1941 (Passieren der ungarisch-sowjetischen Grenze) und dem 8. Juli 1941 (Austritt des Schnellkorps aus der Karpatengruppe). Die Kriegshandlungen werden detailliert bis zur Bataillonsebene, auf Tage genau dargestellt. Um die Ereignisse besser nach-

vollziehen zu können, sind die bedeutenderen Kampfbewegungen mit Kartenskizzen illustriert. Die Auswertung am Ende des Kapitels fasst die militärischen Erfahrungen der Operation aufgrund des zeitgenössischen Generalstabsberichtes zusammen.

Der abschließende Teil der Studie stellt die Besatzungstätigkeit der Karpatengruppe zwischen dem 9. Juli 1941 und dem 5. Oktober 1941 vor und wertet sie aus.

Im Anschluss an die Studie folgt als Anlage die detaillierte Kriegsordnung der Heerkörper, die an den Operationen und an der Besatzung teilgenommen haben.

Виктор Андахазу Сеги

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАРПАТСКОЙ ГРУППЫ НА УКРАИНЕ В 1941 ГОДУ

Резюме

Цель статьи показать действие оперативной группы, сформированной в качестве Карпатской группы для наступления против Советского Союза, и ее подчиненных частей, – начиная с момента перехода частями границы СССР, – в зеркале их боевых и оккупационных действий вплоть до вывода их с Украины.

Во вводной части статьи автор рассматривает, почему – из-за недостатков плана Барбароссы – немецкое военное руководство настаивало на присоединении к наступлению венгерских войск. Дается анализ немецкого наступления и складывание советской обороны до вступления в войну Венгрии. Следующий раздел статьи кратко характеризует условия вступления Венгрии в войну и обращает внимание на те вопросительные знаки, которые возникали в связи с этим, затем дает краткое описание штатной организации введенных в бой против Советского Союза воинских частей (командование 8 корпуса, 1 горной бригады, 8 пограничной егерской бригады и мобильного корпуса), в статье описывается краткая история этих боевых единиц и активизация венгерской пограничной обороны.

Основное внимание статьи направлено на изложение боевых действий, протекавших с 28 июня (с момента перехода советской границы венгерскими частями) по 8 июля 1941 года (до выхода мобильного корпуса из Карпатской группы). Боевые действия показаны по суткам, в разбивке до батальонного звена. В интересах более простого прослеживания событий наиболее существенные этапы боевых действий иллюстрированы картами. В конце раздела дается оценка, которая на основании донесения генштабу того времени суммирует боевой опыт, извлекаемый из данной боевой операции.

Заключительная часть статьи показывает и анализирует оккупационные действия Карпатской группы в период с 9 июля по 5 октября 1941 года.

В приложении к статье дается детальный боевой порядок корпусов, участвовавших в боевых операциях и в оккупации.

Budapest, 2004. 228 o. +
8 o. ff. képmelléklet
1700.- Ft
ISBN 963 506 552 4
ISSN 1586-5886

Czigány István: Reform vagy kudarc?

Kísérletek a magyarországi katonaság beillesztésére a Habsburg Birodalom haderejébe, 1600–1700

A Habsburg Birodalomban az állandó hadsereg megteremtése lényegében a legfontosabb európai hatalmakkal: Angliával, Franciaországgal és Poroszországgal közel egy időben, a XVII. század második felében ment végbe. A Magyar Királyság a Habsburg Birodalom államalkotó része volt, ezért a királyi katonaságot az egységes birodalmi haderő részének tartották, és megreformálását is annak keretében képzelték el. Azt, hogy a magyarországi katonaságnak, ennek a sajátos fegyvernemi jellegű és taktikájú haderőnek a gyakorlatban milyen súlya és szerepe lesz a birodalom hadigépezetén belül, a hadügyi reform-elképzelések mellett a magyar rendek és a központi, a császári-királyi hatalom politikai vitái határozták meg.

A szerző hazai és bécsi levéltári kutatásaira támaszkodva ezt a folyamatot mutatja be, s közben számos, a magyar történelmi köztudatba mélyen beivódott tévképzetet igazít ki: például azt, hogy a Habsburgok a magyarországi katonaság felszámolására törekedtek. A magyar vitézlő rend modernizációja kétségtelenül számos konfliktussal járt, de XVII. század utolsó évtizedében nem a végvári katonaság szélnak eresztésére, hanem annak reguláris átszervezésére került sor.

**A Hadtörténeti Intézet és Múzeum
Millenniumi Könyvtára 4.**

Balassi Kiadó